

Maija Korpikoski ja Maiju Kärki

AIKUISKESKEINEN JA LAPSIKESKEINEN KASVATUS

Näkökulmia kasvatuksesta suomalaisissa lasten
romaaneissa

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Tammikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Maija Korpikoski ja Maiju Kärki: Aikuiskeskeinen ja lapsikeskeinen kasvatusta näkökulmia kasvatuksesta suomalaisissa lasten romaaneissa

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta

Tammikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miten kasvatuskäsityksiä ja –menetelmiä, sekä vanhemmuutta ja kasvatuseroja on kuvattu suomalaisissa lasten kirjoissa kolmena eri vuosikymmenenä. Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimusaineistona ovat Vuokko Niskasen Hiekkalan lapset kirja, jossa tarina sijoittuu 1940-luvulle. Kaisa kiipeää katolle on Anni Polvan kirjoittama kirja ja se kertoo 1970-luvun elämästä. Nykyajasta taas kertoo Mari Kujanpään kirjoittama Minä ja muro -kirja. Peilaamme kasvatuskäsityksiä ja –menetelmiä, sekä vanhemmuutta ja kasvatuseroja kulloisellekin vuosikymmenelle tyypillisiin näkemyksiin ja ajatuksiin.

Tutkimuksessamme selvisi, että aikaperspektiivillä tarkasteltuna voimme huomata kulloisellekin ajanjaksolle tyypillisiä piirteitä kasvatuksessa. Aikuiskeskeistä kasvatusta on esiintynyt selkeästi 1940-luvulla ja siitä eteenpäin ollaan tullut kohti lapsikeskeisempää kasvatusta. Tänä aikana yhteiskunta on muuttunut arvoiltaan ja asenteiltaan. Yhteisöllisyys on vähentynyt nykypäivään tultaessa ja yksilöllisyyden ihannointi on korostunut. Kasvatuksesta on tullut projektiluontoisempaa, mikä on aiheuttanut epävarmuutta kohdata kasvatuksen haasteita. Aikaisemmin vanhempien rooli kasvattajana on perustunut vahvaan auktoriteettiasemaan, mutta nykypäivänä aikuisen ja lapsen roolit ovat lähentyneet, joissakin tapauksissa jopa kaverillistuneet. Lisäksi voimme huomata nyky-päivän ääritapauksissa vanhemmuuden olevan hyvin ohutta ja kasvatuserojen olevan hukassa. Perinteisessä kasvatuksessa kristilliset arvot ovat ohjanneet kasvatusta merkittävästi. 70-luvulla yleisesti vallitseva vapaa elämäntyyli on ulottunut myös kasvatuseroihin vapaana kasvatuksena. Nykypäivän ongelmana voidaan nähdä kasvatuserojen murentuminen. Kasvatusta ohjaavat usein vanhempien omat intressit ja päämäärät. Kasvatusta on sallivaa ja toisena ääripäänä hemmotteluvaa, jossa lapsen tarpeita ei huomioida.

Avainsanat: aikuiskeskeinen kasvatusta, lapsikeskeinen kasvatusta, vanhemmuus, kasvatuserot

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

1. JOHDANTO.....	1
2. KASVATUS JA KASVATUSARVOT	1
2.1 Kasvatuksen historia.....	2
2.2 Kasvatus käsitteenä.....	3
2.3 Kasvatusta ohjaavat arvot	4
3. KASVATUSKÄSITYKSET	6
3.1 Vanhemmuus.....	6
3.2 Aikuiskeskeinen kasvatus.....	7
3.3 Lapsikeskeinen kasvatus	8
4. TUTKIMUSAINEISTO	10
4.1 Aineiston esittely.....	10
4.2 Kirjojen juonet	10
5. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	12
5.1 Tutkimuksen taustaa.....	12
5.2 Tutkimustehtävät.....	13
6. TUTKIMUSMENETELMÄ.....	13
6.1 Kvalitatiivinen tutkimus	13
6.2 Tutkimusaineiston analyysi ja tulkinta.....	13
7. JOHTOPÄÄTÖKSET	22
8. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS.....	23
9. POHDINTA.....	25
LÄHDELUETTELO JA KIRJALLISUUS	26

1. JOHDANTO

Kasvatuskäsitykset ja -menetelmät siirtyvät ja muuttuvat sukupolvelta toiselle hitaasti, sillä ne ovat aina sidoksissa tiettyyn aikaan ja paikkaan. Kasvatusmenetelmät kantavat myös mukanaan omaa historiaansa, sillä kasvatukseen vaikuttavat vahvasti erilaiset uskomukset ja arvot, jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle. Kasvatuksessa nykyisyyttä voidaan pyrkiä ymmärtämään katsomalla menneisyyteen.

Kasvatusmenetelmiä on tutkittu usein joko kasvatuksen tai oppimisen näkökulmasta käsin läpi kasvatushistorian. Sirkka Hirsjärven, Leena Laurisen & tutkijaryhmän tutkimuksessa (1998) kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen on otettu mukaan mm. perinne, äitiys, perheen merkitys, isovanhemmat, kieli ja uskomukset. Lapsesta aikuiseksi -pitkässä kehitystutkimusprojektissa (1996) on tutkittu vanhemmuutta ja yhtenä vanhemmuuden tarkastelukulmana on huomioitu lastenkasvatuskäytännöt.

Yksi tunnetuimmista lastenkasvatuskäytäntöjaotteluista on Baumrindin esittämä malli, johon kuuluu auktoritatiivinen (authoritative), määrällävä (authoritarian) ja salliva (permissive) kasvatustyyppi. (Baumrind 1989, 351-352.) Kandidaatintutkielmassa olemme pohjanneet tutkimustamme Baumrindin malliin ja olemme jakaneet kasvatustyyppitieteelliset näkökulmat aikuiskasvatukseen ja lapsikasvatukseen. Lisäksi olemme käsitelleet vapaan kasvatuksen piirteitä, koska se on yksi keskeinen kasvatustyyppi suomalaisessa yhteiskunnassa. Keskeisiksi käsitteiksi olemme valinneet vanhemmuuden ja kasvatustyyppitieteelliset arvot ja niiden avulla olemme pyrkineet selvittämään kuinka kasvatustyyppitieteelliset mallit nousevat esille lastenkirjoissa eri vuosikymmeninä.

Kiinnostuksemme aiheita kohtaan heräsi sen ajankohtaisuuden vuoksi. Kasvatustyyppitieteellisistä puhutaan niin tieteellisissä teksteissä kuin arkipuheissakin. Lapsikasvatustyyppi mielletään nykyään, mutta tämän hetken pirstaloitunut elämäntyyli ja siitä johtuvat arvot luovat omat paineensa myös vanhemmuuteen ja kasvatukseen. Tutkimuksessa olemme tarkastelleet aiheita eri vuosikymmeninä, koska olemme halunneet verrata eri vuosikymmeninä vaikuttaneita kasvatustyyppitieteellisiä toisiinsa, jotta mahdolliset muutokset kasvatustyyppitieteellisessä ajattelussa nousisivat esille selkeämmin. Tutkimusaineistona olemme käyttäneet suomalaisia lasten kirjoja, koska haluamme tuoda erilaisen näkökulman kasvatustyyppitieteellisten tutkimiseen, sillä lasten romaaneita tutkimusaineistona on käytetty vähän tätä aiheita käsittelevissä tutkimuksissa.

2. KASVATUS JA KASVATUSARVOT

Nykyajan suomalaisessa kasvatuksessa yhdistyy modernin kulttuurin tietoisuus sekä menneisyyden ääni. Kasvatukseen näyttää liittyvän paljon uskomuksia ja metaforisia ilmauksia. Perinteellä on suuri osuus suomalaisessa kasvatustyyppitieteellisessä ajattelussa ja siksi nykyajan ja entisajan kasvatustyyppitieteellisen eroja ja yhtymäkohtia on tarpeellista tutkia. Nykyajan kasvatusta voidaan ymmärtää vain huomioimalla historiassa esiintyneet ajatusmallit ja uskomukset. Kasvatukseen liittyvät perinteet siirtyvät suullisesti sukupolvelta toiselle. Uskomusperinne on niin syvästi juurtunut, että sen muuttuminen on hidasta. (Hirsjärvi, Laurinen & tutkijaryhmä 1998, 17-18.)

Lapset mieltävät usein vanhempiensa kasvatustyyliä epäoikeudenmukaiseksi. Aikuisiksi kasvettaessa he kuitenkin toteuttavat omilta vanhemmiltaan opittuja malleja. Vanhemmuuteen kuuluu ajoittain epävarmuus ja tuttuihin lapsena sisäistettyihin ajatusmalleihin on helppo turvautua, vaikka se olisikin koettu vääräytensä omassa lapsuudessa. (Nevalainen 2005, 18.) Vanhempien näkemykset lapsen kehityksestä jakautuvat kahteen ajattelutapaan. Lapsen kehityksen ajatellaan tapahtuvan luonnostaan ja vanhemmalla on tällöin keskeinen tehtävä olla läsnä ja lapsen tukena. Toisen ajattelutavan mukaan lapsen kehitys on tavoitteellinen projekti, joka vaatii sitoutumista lapsen kasvattamiseen. (Hallden 1992, 82-97.) Nykyajan vaatimukset aiheuttavat vanhemmissa pelkoa ja epävarmuutta kasvatustilanteissa, sillä lasten hyvinvointi määrittää onnistumisen vanhemmuudessa. (Alasuutari 2003, 166.)

Värri (2000, 21-22) toteaa tutkimuksessaan, että kasvattajalla tulee olla näkemyksiä kasvatuksen päämääristä ja kasvatustapahtuman tarkoituksesta, jotta kasvatusta on mahdollista. Kasvattajan päämäärät tulisivat kuitenkin olla yhtä hyvän elämän ja itsetulemisen kanssa. Kasvattaja on aina sidoksissa omaan elämäntilanteeseensa, joka on tietyiltä osin kohtalonomainen ja ennalta määräämätön.

Itseys ja hyvä elämä ovat ideaaleja, jotka antavat suuntaa dialogiselle kasvatukselle ja nämä ideaalit edellyttävät toisensa. Kasvatettavan hyvä elämä ei voi toteutua, jos kasvatuksessa ei oteta huomioon itseä. Kasvatuksen päämääränä on luoda edellytyksiä itsetietoisuuden kehittymiselle sekä vastuun- ja oikeudentunnon heräämiselle.

Lisäksi se on parhaiden kykyjen ja luonteenhyveiden esille tuomista vuorovaikutuksessa kasvatettavan ja muiden ihmisten kanssa. Dialogisuuden ideaalin ihanteena on, että lapsi saa kokemuksen rakastamisesta, arvostamisesta ja kuuntelemisesta, ja osaa käyttää näitä ominaisuuksia kohdatessaan muita ihmisiä ja itseään. (Värri 2000, 24-26.) Lapsi, joka tuntee olevansa arvostettu ja hyväksytty, oppii myös hyväksymään itsensä ja säilyttämään myönteisen minäkuvan vaikeissakin tilanteissa (Viljamaa 2008, 89).

Viime vuosina on alettu kiinnittämään huomiota lasten kasvatukseen ja se on myös saanut paljon arvostelua osakseen. Erityisesti keskustelua on herättänyt kotikasvatus ja vanhemmuus. Ammattikasvattajat ovat huomioineet lasten olevan levottomia ja voivan huonosti. Nykyajan vanhemmat eivät tunnu osaavan asettaa rajoja lapsilleen tai kasvattavat lapsia ylihuolehtivasti. Ongelmia pyritään ratkaisemaan herkästi varhaisessa vaiheessa tai jopa ennaltaehkäistä siinä valossa, että ongelmia ei pääsisi edes syntymään. (Korhonen 2006, 51.) Kasvatus on palvelutehtävä, johon vaikuttavat lahjat ja ominaisuudet jotka itse on saanut perimänä ja opittuna. Kasvattamiseen tarvitaan rohkeutta ja uskallusta kuunnella itseään ja asettaa itsensä alttiiksi omalle kasvuprosessilleen. (Hellsten 1999, 9.)

2.1 Kasvatuksen historia

Kasvatuksen historia pyrkii kuvailemaan varsinaista kasvatusta eri aikakausina. Kasvatuksen historian tutkimuksessa on myös paljon sellaista tutkimusta, jossa on tutkittu menneisyyden ajatuksia ja teorioita kasvatuksesta ja opetuksesta. Kasvatuksen päämäärät ja tavoitteet ihmiskäsityksistä ja kasvatuserätyksistä, sekä tarkoituksenmukaisesta kasvatuksesta kuuluvat kasvatuksen historian tutkimuksen alueelle.

Kasvatuksen historian alueet voidaan jakaa asiahistoriaan ja aatehistoriaan. (Hirsjärvi, Löfman & Tahvanainen 1976, 3-4.) Asiahistoria on kasvatuksen ja opetuksen käytännön tarkastelua ja aatehistorian mielenkiinto kohdistuu kullekin aikakaudelle tyypilliseen käsitykseen kasvatuksen tavoitteista yleisesti. (Heinonen 1968, 65.) Kasvatuksen historiaa voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta, mutta yhdistävänä tekijänä on historiallinen perspektiivi. Nykyisyyttä voidaan ymmärtää ainoastaan, jos tiedetään miten se on kehittynyt menneisyydestä. Tätä ei pidä käsittää kuitenkaan niin, että nykyisyys olisi selitettävissä ainoastaan menneisyyden pohjalta. (Hirsjärvi ym. 1976, 3-4.)

Suomalaisella kasvatustieteellä on oma historiansa, johon on vaikuttanut sekä ulkomaiset mallit, että Suomen oma historia. (Rinne, Kivirauma & Lehtinen 2004, 190.) Suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvun alkupuolella kasvatukselliset tavoitteet pyrkivät vahvistamaan kristillissiveellistä ja isänmaallista kasvatustyötä kodeissa ja kouluissa. Lähtökohtana on ollut kansalaissodan jälkeen yhtenäistää kahtia jakautunut suomalainen kansakunta. (Koski 2001, 2325.)

Suomessa on vallinnut aina 1960-luvulle asti autoritaarinen eli aikuislähtöinen kasvatustapa. Kasvatuksessa on ollut tärkeää korostaa lapsen pelonsekaista kunnioitusta aikuista kohtaan. 1970-luvulta lähtien autoritaarinen kasvatustapa on mennyt kohti tasavertaisempaa kasvatusta ja vanhemmat ovat nähneet kasvatuksessa neuvottelun ja perustelun tärkeyden. Hautamäki (2008, 128-130) näkee Suomessa kasvatuksen menevän kohti sallivampaa suuntaa, mutta auktoritatiivinen kasvatustapa etsii vielä paikkaansa. Nykyajan vanhempien on helpompaa omaksua lasta huomioivan kasvatuksen periaatteen ajatustasolla kuin käytännössä, sillä itsellä ei ole välttämättä omakohtaisia muistikuvia lapsilähtöisestä kasvatuksesta. Toimintatapojen muutos voi edellyttää useammalta sukupolvelta muutosprosessia.

Suoranta (2002, 51-52) toteaa tutkimuksessaan suomalaisesta kasvatustutkimuksesta puuttuvan analyysin, joka kuvaisi kasvatuksen tehtävien ja toimintamuotojen relevanssia suhteessa muuttuviin yhteiskunnallisiin kokonaiskehityksiin ja historialliseen kehitystaustaan. Kasvattajille tällainen analyysi olisi tärkeää, jotta he voisivat hahmottaa kasvatustyötänsä historiallisesta näkökulmasta ja nähdä yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten merkityksen kasvatukseen.

2.2 Kasvatus käsitteenä

Kasvatus on yksi inhimillisen elämän perustoimintoja ja siitä löytyy tietoja ja uskomuksia alan tutkimuskirjallisuudesta, ammattilehdistä ja mediasta. Kasvatuksen olemassa olo ei ole aina edes helposti nähtävissä tai tiedostettavissa sellaisissa tilanteissa, jotka tuntuvat meistä itsestään selviltä. Myös arkikeskustelu ja siitä kumpuavat tiedot ja uskomukset edustavat kullekin ajanjaksolle tyypilliset tavat ymmärtää ja tulkita kasvatuksen ilmiöitä. (Rinne ym. 2004, 13.) Kasvatus on yhteiskunnassa usein myös valta-asettelun ja ristiriitaisten tavoitteiden kohteena. Kasvatukseen pyrkii jopa vaikuttamaan sellaisetkin tahot, kuten talouselämän puolestapuhujat, joiden ensisijaiset päämäärät eivät ole lainkaan kasvatuksellisia. (Värrö 2000, ix.)

Kasvatus ymmärretään kulttuurin, historian ja yhteiskunnallisten rakenteiden muokkaamaksi käytännöksi. Lähtökohdat kasvatukseen ovat kehittyneet jo evoluutiokehityksen aikana, kuten geneettisesti määräytyvät käyttäytymispiirteet eli vanhempien huolehtiminen ravinnosta ja turvallisuudesta sekä ympäristöön totuttamisesta. (Rinne ym. 2004, 13.) Snellmanin mukaan kasvatus on prosessi, jossa ihminen kasvaa persoonattomasta luonnonolotilasta kulttuuripersoonaksi. Ihmisen tietäminen ja tahtominen kehittyi aikaisempien sukupolvien perintönä kertyneeseen tiedolliseen ja moraaliseen kulttuuriperintöön, sekä käsityksiin ja tapoihin. Kasvatus mahdollistaa järkevyyden ja vapauden, jonka kautta ihmisestä tulee itsetietoinen, joka pyrkii yhteiseen hyvään. (Hämäläinen 2005, 170-171.)

Kasvatuksen edellytykseksi tarvitaan tieto kasvatuksen päämäärästä eli näkemystä siitä millaisessa yhteiskunnassa lapsi elää ja millaiset ovat lapsen kehityspyrkimykset. Kasvatus edellyttää myös tiedon kasvatustilanteesta, jossa pyritään saamaan aikaan muutosta. Kasvustilanteella tarkoitetaan lapsen kehitystä, ja siihen vaikuttavista tekijöistä aikuisen tulee olla tietoinen. Kasvatus vaatii aikuiselta myös inhimillistä kykyä ymmärtää lapsen tarpeet hyvään kehitykseen. (Pulkinen 1977, 34-35.)

Kasvatusta voidaan luonnehtia vuorovaikutuksena aikuisen ja lapsen välillä. Vuorovaikutus voi olla ryhmien, sukupolvien, ammattilaisten, vanhempien sekä lasten välistä. Tällaisen tarkastelun lähtökohtana kasvatus nähdään kulttuurisena ilmiönä. Erilaisissa kulttuureissa ja eri aikoina kasvatusvuorovaikutus on erilaista ja se ymmärretään eri tavoin. Nykyään kasvatuksen vuorovaikutus voidaan nähdä myös lasten keskinäisessä kanssakäymisessä. Tämä tarkoittaa sitä, että lapset oppivat toisiltaan ja saavat mahdollisuuden käyttää luovuuttaan ryhmissä. (RaskuPuttonen 2006, 7-8.) Kasvatus on aina sosiaalista toimintaa, koska siihen tarvitaan vähintään kahden osapuolen muodostama yhteisö. Samalla kasvatus on aina myös yksilöllistä toimintaa, koska sen avulla yksilö hankkii itselleen tarvittavat työkalut kasvuun. (Rinne ym. 2004, 7.)

Kasvatusta on määritelty monella eri tavalla. Kasvatukseen kuuluu yleisesti kasvatuksen tavoitteet ja inhimillinen vuorovaikutus kasvattajan ja kasvatettavan välillä. Kasvatus on vuorovaikutusprosessi, jossa pyritään kasvattamaan lapsesta yhteiskunnan jäsen, joka noudattaa vallitsevan kulttuurin arvoja ja sääntöjä. Kasvatuksen tuloksena lapselle kehittyvät sellaiset valmiudet, joita yhteisössä eläminen vaatii. Kasvatuksessa lapsi on myös aktiivinen osapuoli, joka omalla toiminnallaan muuttaa kasvattajaa. Perinteisessä kasvatustilanteessa lapsi nähdään passiivisena osapuolena, ja uudessa käsityksessä lapsen aktiivisuutta korostetaan. Kotikasvatus on kasvatus ja ohjausta, joka tapahtuu tietoisesti ja tiedostamatta. Kasvatukseen vaikuttavat kodin lisäksi myös lähiympäristön vaikutteet. Vanhempien tulee huomioida lapsen yksilöllisyys, sekä turvallisuuden ja rakkauden tarve. Nyky-yhteiskunnan käsitykset perheestä ja vanhempien muuttuneet roolit vaikuttavat vanhempien epävarmuuteen lapsen kasvatuksessa. Omilta vanhemmilta perityt kasvatustilanteet eivät enää päde omien lasten kasvatustilanteiksi. (Tähtinen 1992, 4-6.)

2.3 Kasvatusta ohjaavat arvot

Hirsjärven ym. (1976, 17) tutkimuksen mukaan kulttuurin kaikki ilmentymät, kuten kasvatus ovat arvojen ilmentymiä. Puhuttaessa ajanhengestä viitataan usein yhteisölle tyypillisen arvostuksen painottumiseen. Arvoissa tapahtuu usein vaihtelua eri aikakausina, arvojen järjestyksessä tapahtuu siis muutoksia. Vanhat

arvot jäävät uusien varjoon. Arvojen muutokset eivät tapahdu tasaisesti, tilanne arvoajattelussa voi olla pysyvää, mutta arvojen muutos yhteiskunnassa ja elämäntodellisuudessa voi olla myös hyvin nopeaa. Tosiasiat ja todellisuus ovat tiiviisti yhteydessä kuhunkin aikaan liittyviin arvoihin. Mietittäessä arvojen muutosta, on otettava huomioon myös sen hetkinen yhteiskunnan tila.

Perheiden vaiheet kuuluvat Suomen historiaan, samoin kuin historialla on myös oma vaikutus perheen toimintaan. Tällä hetkellä Suomen vanhin väestö on syntynyt yhtenäiskulttuurin keskelle. Sen ajan lasten ja nuorten elinympäristö oli hyvin pieni, koti, suku ja tuttu kylä. Perheissä vallitsi hyvin samanlaiset arvot ja käyttäytymistavat. Sen ajan elämä oli hyvin turvallista, koska koko yhteisö otti vastuun asioista. Toisaalta siinä oli myös ahdistavia piirteitä. Sotavuosina 1939-1945 vallitsevina arvoina olivat koti, uskonto ja isänmaa. Sotavuosien jälkeen oli kova uudelleen rakentamisen aika, valtio alkoi myös teollistua, mikä tarkoitti suurta työmäärää ja perheiden yhteinen aika jäi vähäiseksi. (Ijäs 2009, 32-48.) Työ oli keskeinen elämän arvo, jota haluttiin korostaa myös kasvatuksessa. (Kinnunen & Sinkkonen 1996, 91.)

60-70-luvuilla vanhoillisia perheen ja suvun arvoja alettiin arvostella. Kasvatus perustui ylikorostettuun vapauden aatteeseen. Kapinointi oli suurta, nuoret kapinoivat kaikkia auktoriteetteja vastaan kuten aikaisempaa sukupolvea, kirkkoa ja opettajia. Näihin aikoihin ihmiset muuttivat kaupunkeihin ja maaseutu alkoi tyhjäntyä. Maantieteellisten ja henkisten juurten katketessa, mieliin jäi kuitenkin muisto lapsuudenkodin arvoista. Ristiriitaiset arvot hämmentävät edelleen monia. Elintason nousu on tuonut perheiden kannalta paljon helpotusta arkeen, mutta sillä on myös toinenkin puoli. Kaikilla on kiire ja perheen yhteinen aika on hyvin niukkaa. Sota-ajan arvot ovat helpommin hahmotettavissa, arvot ovat selkeämmät kuin nykyisin. Moniarvoisuus on muuttanut tilannetta, perheen kasvatusarvot ja arvot yleensä eivät ole yksiselitteisiä. Tiedostamalla historia ja ottamalla siitä opiksi tulevaisuuteen on helpompi suhtautua. Mikään aika ei ole toistaan parempi. Aika muuttuu ja meidän on pakko suhteuttaa arvojamme juuri tietyllä hetkellä valloilla olevaan yhteiskuntaan ja näkemyksiin. Ihmisillä tällä hetkellä eniten mahdollisuuksia valita, ja valinnanvaikeus voi joskus olla haastavaa. (Ijäs 2009, 32-48.)

Nyky-ajan ihmiset etsivät arvoja joita haluavat välittää lapsilleen ja joiden mukaisesti on hyvä elää. Vanhemmilla on vastuu arvovalinnoissa, on tärkeää että lapsille ei siirretä aikuisen päätösvaltaa. Liian varhainen asioista huolehtiminen ja päättäminen lisää levottomuutta ja turvattomuutta. Nuoret haluavat etsiä uusia arvoja ja arvostella vanhoja. Monesti voi kuitenkin käydä niin, että omat arvot ovat kuitenkin niin hauraita ja huteria, että joudutaan kysymään neuvoja vanhempien arvojen edustajilta, kuten vanhemmilta. Vanhempien yhdessä määrittelemä arvomaailma on hyvä pohja lapsen kasvatukselle. Arki sujuu helpommin, kun kasvattajilla on yhteiset arvolähtökohdat, näin lapsi ei hämmenny ja hän pystyy paremmin vastaamaan vanhempien odotuksiin. (Ijäs 2009, 32-48.)

Vanhemmilla on suuri vaikutus siihen millaisia arvoja lapset tulevat sisäistämään. Vanhemman ja lapsen välinen suhde ja perhekasvatus antavat lähtökohdat lapsen sosiaalisille vuorovaikutustaidoille. (Koski 2001, 14.) Kasvatuksen ydinarvot siirtyvät sukupolvelta seuraavalle perusarvoina. Suomessa ahkeruus, suomalainen sisu ja rehellisyys ovat perusarvoja, joiden avulla on rakennettu hyvinvointiyhteiskuntaa. Nykyään

hyvinvointivaltiossa ihmiset haaveilevat elämän laadun yhteiskunnasta, jossa ihminen voi toteuttaa itseään yksilöllisesti. Tällä hetkellä pohditaan millaisia arvoja opetamme lapsia tavoittelemaan. Tämän hetken vallitsevana kasvatusero suosii tavoittelemaan yksilöllistä hyvää elämää. (Helve 2008, 291.)

3. KASVATUKÄSITYKSET

3.1 Vanhemmuus

Vanhemmuutta voidaan kuvailla erilaisilla rooleilla, kuten huoltajan, rakkauden antajan, rajojen asettajan, ihmissuhdeosaajan ja elämänopettajan rooleilla. Vanhemmuutta voidaan myös puntaroida katsomalla omia lapsia. Lapsen hyvinvointi, itsetunto ja elämänasenne kertovat paljon vanhemmuudesta. (Sihvola 2002, 20-22.) Vanhemmuutta ei kuitenkaan voi ajatella pelkinä rooleina, sillä vanhemmuus on ensisijaisesti aikuisen ja lapsen välinen ihmissuhde. Ilman lasta ei ole olemassa vanhemmuuttakaan. Aikuinen kasvattaa lasta ja samalla aikuiselle mahdollistuu käynnistää oma elinikäinen sisäinen kasvu. Lapsi muokkaa omalla toiminnallaan vanhempiensa vanhemmuutta, joka mahdollistaa yhdessä muuttumisen ja yhdessä kasvamisen. Lapsen kasvaessa myös hänen tarpeensa muuttuvat ja vanhemman tehtävänä on arvioida ja päivittää omia toimintatapojaan ja vanhemmuuttaan, sillä lapsi määrittää vanhemmuuden muutosprosessin tahdin. (Tamminen 2004, 69.)

Vanhemmuus on arvokas tehtävä. Tärkeää on olla vanhempi omana itsenään, ja samalla tiedostaa vanhemmuuden vastuu. Kasvattamisessa on tärkeää luottaa omaan itseensä ja kykyyn kohdata lapsi. (Mäkijärvi 2008, 135-136.) Vanhemmuus on haastavaa, koska se vaatii aikuiselta rohkeutta asettua kasvattajaksi niine ominaisuuksineen, jotka on itse saanut. Vanhemmuus vaatii rohkeutta ja uskallusta kuunnella itseään ja löytää aitous omasta käyttäytymisestään. Vanhemmuuteen vaikuttavat omat lapsuuden kokemukset vanhemmuudesta. Riittävä, läsnä oleva, turvallinen vanhemmuus on vaikeampi saavuttaa, jos itse on jäänyt vaille näitä kokemuksia omassa lapsuudessaan. Vanhemmuuden taitoja on kuitenkin mahdollista kehittää tiedostamalla omat heikkoutensa ja hankkimalla asiallista tietoa ja apua. (Kristeri 1995, 10.)

Pulkkinen (1977, 134) tutkimus osoittaa, että vanhempien välinen kiintymys voi vuosien myötä syventyä, muuttua harmoniseksi rinnakkaiseloksi tai kääntyä ristiriidoiksi, joka määrittelee perheen rakkauden ja yhteenkuuluvuuden tunteen. Vanhempien kasvatuserot vaikuttavat perheen ilmapiiriin ja muokkaavat lasten ja vanhempien välistä suhdetta. Syyllisydentunteet kuuluvat vanhemmuuteen ja ne opastavat kohtuuden nimissä ihmistä oikeille raiteille. Syyllisydentunne on siis tietyissä mittapuissa hyvä merkki. Tällä hetkellä kulutuskeskeinen elämäntapamme ei suosi tiivistä perheyhteyttä. (Sinkkonen 2008, 19-24.)

Nykyään korostetaan lasten kannustamisen ja kehumisen tärkeyttä. Viljamaa (2008, 66) toteaa, että jokainen tarvitsee kannustusta ja hyväksyntää. Hyväksyntää kokenut lapsi hyväksyy myös epätydellisyiden itsessään ja muissa. Lapsi on hyvin riippuvainen vanhemmastaan ja hän tarvitsee aikuista peiliksi käsittelemään tunteitaan. Aikuinen joka huomioi lapsen tarpeet ja tunteet osoittaa lapselle niiden tärkeyden. Kaikki tunteet ovat hyväksytyjä. Lapsi, joka kokee olevansa hyväksyty, kehittyy empaattiseksi, toisia huomioonottavaksi

persoonaksi, jonka lähellä myös toisten on helppo olla. Vanhemmuus voi myös muuttua suorituskeskeiseksi, jossa tavoitellaan täydellisyyttä. (Kristeri 1999, 14-15.)

Katvala (2001, 74-75) toteaa tutkimuksessaan, että eri sukupolvien naiset ajattelevat eri tavalla kasvatuksesta. Vanhin sukupolvi vierastaa koko kasvatussanaa. He ajattelevat, että lapset ovat kasvaneet arjessa kaiken työn ohella. Vanhemmuus ei ole ollut tavoite vaan huomaamatonta muusta elämästä poikkeamatonta toimintaa. Keskimäinen sukupolvi on murrosvaiheessa lasten kasvatuksessa, sillä vanhat mallit eivät enää tunnu hyviltä ja uudetkin tuntuvat oudoilta. Keskimäinen sukupolvi tukeutuu maalaisjärkeen. Maalaisjärjen käytöllä tarkoitetaan halua kasvattaa terveeseen järkeen ja sydämen ääneen vedoten. Keskimäinen sukupolvi on kaupunkilaistunut ja heillä ei ole enää samanlaista tukiverkkoa ympärillään kuin heidän vanhemmillaan. Maalaisjärjen käytöstä tulee selviytymiskeino vapaankasvatuksen vallitessa.

Vanhemmuus nähdään olevan sidoksissa kyseiseen aikaan ja sen perheideologiaan. Yhteiskunnan muuttuessa vanhemmillakaan ei ole enää ehdotonta auktoriteettiasemaa elämäntaidon- ja tiedon edustajina. Vanhemmuuden vastualueet ovat elämänehtojen turvaaminen, maailman orientoituminen ja olemisen mysteerin vastaaminen. Lapsi tarvitsee alusta asti vanhemman ehdotonta huolenpitoa säilyäkseen hengissä. Lapsen kasvaessa avuntarve vähenee, mutta vanhemmat ovat kuitenkin avainasemassa lapsen toimintamahdollisuuksien ja kehitysedellytysten turvaajina. Vanhemman ja lapsen välinen perusluottamus on kaikkein tärkein lapsen kasvuilmapiirissä. (Väri 1997, 118-125.)

3.2 Aikuiskeskeinen kasvatus

Aikuiskeskeinen kasvatus on yksinkertaisuudessaan sitä, että vanhempi käskee ja lapsi tottelee. Sanonnat ”Joka kuritta kasvaa, se kunniaa kuolee” ja ”Joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa” kuvaavat hyvin aikuiskeskeisen kasvatuksen periaatteita, sillä aikuiskeskeinen kasvatus hyväksyy sekä henkisen että fyysisen kurituksen. Tällainen kasvatus johtaa helposti lapsen näennäiseen tottelevaisuuteen. Ennen vanhaan lapsia on kasvatettu kurilla ja järjestyksellä ja väärästä käytöksestä seurasi vitsaa tai jokin muu rangaistus. Perinteisen kuriajattelun mukaan kovassa kurissa kasvanut oppii itsekä käyttäytymään kurinalaisesti. Ankara kuri on useimmiten perusteetonta ja se tukahduttaa ihmisyyden. Kuri voidaan jakaa ulkoiseen ja sisäiseen kuriin. Ulkoinen kuri perustuu rangaistusten pelkoon ja kritiikittömään totteluun, joka johtaa helposti silmänpalvontaan. Lapsi oppii tottelemaan auktoriteetin edessä oman turvallisuuden takia, mutta lapsi ei ymmärrä eikä sisäistä kasvatuksen syvintä tarkoitusta vaan hän oppii pelkäämään. Sisäinen kuri kehittyy ihmisen sisällä ja se perustuu ihmisen omaan ajatteluun. Sisäisessä kurissa säännöt on perusteltu ja ne tuntuvat oikeudenmukaisilta. (Nevalainen 2005, 16-19; Viljamaa 2008, 36-38.)

Fyysiseen kuritukseen ja sen haittavaikutuksiin on alettu kiinnittämään huomiota ja nykypäivänä fyysinen kuritus on laissa kiellettyä. Aikuislähtöistä kasvatusta esiintyy myös henkisen kurituksen muodossa. Kurinpito voi myös helposti edetä loppumattomaan kehään, jossa vanhempi turvautuu aina kovempiin rankaisukeinoihin tilanteiden hallitsemiseksi. Aikuiskeskeinen kasvatus ei perustu lapsen omille tarpeille. Aikuiskeskeisessä kasvatuksessa nähdään kuitenkin vanhempien myös tarkoittavan hyvää ja pyrkivän huolehtimaan lapsen ulkoisista tarpeista. Hyvä tarkoitus ei kuitenkaan pääse toteutumaan, sillä vanhemmat eivät ota huomioon

lapsen maailmaa vaan tekevät päätökset omista mielialoistaan, tulkinnoistaan ja ajankäytöstään käsin. Tällaista kasvatusajattelua ilmentää aggressiivisuus ja ahdistuneisuus. (Pulkkinen 1996, 39-40.)

Määräilevä kasvatus

Määräilevä kasvatus perustuu auktoriteettien tottelevaisuuteen ja pakottamista ja rankaisemista pidetään hyväksyttävänä kasvatukseen. Vanhemmat suosivat kasvatuksessa suoria käskyjä, nuhtelua, fyysistä pakottamista ja lapsen toiminnan keskeyttämistä. (Baumrind 1989, 353.) Määräilevässä kasvatuksessa aikuinen ei hyväksy lapsen omaa tahtoa vaan haluaa hallita itse tilannetta. Vanhempi ei kuuntele lapsen mielipiteitä vaan olettaa lapsen olevan keskenkasvuinen, jonka täytyy noudattaa vanhemman laatimia sääntöjä. Määräilevässä kasvatuksessa vanhempi on kontrolloija ja hän ei hyväksy lapsen omaehtoista toimintaa. Lapsi saa usein huomiota vain negatiivisessa valossa, eli silloin kun hän tekee virheitä. Vanhempi ei voi myöskään näyttää omaa heikkouttaan kasvatustilanteissa vaan hän pyrkii näyttelemään erehtymätöntä ja osaavaa auktoriteettia. Vanhemmalla on myös kuvitelma omasta oikeellisuudestaan ja tämän hän näyttää mitätöimällä lapsen. (Kemppinen & Rouvinen-Kemppinen 2004, 82.) Kasvatustyyli on epäohdonmukaista ja epäoikeudenmukaista lasta kohtaan. Määräilevä kasvatus johtaa helposti lapsen aggressiiviseen käyttäytymiseen ja epäsosiaaliseen toimintaan. (Pulkkinen 1996, 80.)

3.3 Lapsikeskeinen kasvatus

Lapsikeskeisen kasvatuksen erityispiirteinä on ottaa kasvatustilanteissa huomioon lapsen erityisyys ja tarjoamaan lapselle hänen ikätasonsa mukainen kohtelu. Periaatteena on lapsesta käsin lähtevä kasvatusten menetelmä. (Hytönen 2008, 8.) Lapsikeskeiseen kasvatukseen ei kuulu alistaminen, nöyryyttäminen, eikä aikuinen saa käyttää auktoriteettiaan väärin. Aikuinen tiedostaa oman vahvuutensa ja käyttää sitä rakentavasti eri kasvatustilanteissa. (Mäkijärvi 2008, 97.) Aikuinen on turvallinen kasvattaja, joka ohjaa lasta ajattelemaan itsenäisesti ja kehittämään omaa harkintakykyään. Lasta autetaan itse ratkaisemaan ongelmia, kuitenkin välttämällä liiallista vastuun antamista ja toimitaan lapsen tukena. (Viljamaa 2008, 13.)

Lapsikeskeiseen kasvatukseen kuuluu olennaisena osana aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus. Hyvässä vuorovaikutuksessa aikuinen mukautuu lapsen ikäkaudelle ominaisiin tarpeisiin, eli huomioi sen hetkiset kehityshaasteet. Vuorovaikutuksessa katseet, eleet ja äänenpainot vaikuttavat merkittävästi suotuisaan kasvatusilmapiiriin. Turvallisessa vuorovaikutuksessa lapsella on oikeus saada näyttää kaikki tunteet, myös raivon ja pettymyksen tunteet. Aikuinen pyrkii olemaan johdonmukainen ja auttamaan lasta selviämään tunnekuohusta niin että lapsi ei koe tulleen hylätyksi. Lapsikeskeisessä kasvatuksessa kurinpidolla pyritään siihen, että lapsi ei joutuisi pulaan. Rajojen asettaminen saa usein lapsen vastustamaan auktoriteettia, mutta sisimmässään lapsi on tyytyväinen aikuisen huolenpidosta ja kokee sen välittämisenä. (Sinkkonen 2008, 269-272.)

Ohjaava kasvatus

Ohjaavasta tai auktoritatiivisesta kasvatuksesta puhutaan silloin, kun kasvatus on turvallista ja se nojautuu vanhempien luontaiseen auktoriteettiin. Lapsen huomioiva kasvatusten menetelmä kuuluu lapsikeskeiseen

kasvatukseen. (Pulkinen 1996, 39-40.) Osallistuvaa kasvatusta toteuttava vanhempi ymmärtää kurin vaarallisuuden ja varoo alistamista. Alistaminen tuo esille vain häpeän tunteen ja sysää todellisen ongelman sivummalle. Osallistuvan kasvatuksen aikuinen on tilanneherkkä ja hänelle on helppoa välillä heittäytyä leikkiin, mutta lopulta hän ottaa aikuisen vastuun ja ottaa tarvittaessa tilanteen hallintaan. Osallistuvan kasvatuksen aikuinen on lapsen tukena ja turvana hyvinä ja huonoina hetkinä. (Viljamaa 2008, 40-42.)

Ohjaava kasvatusta perustuu pitkälti vanhemman auktoriteettiin ja rationaalisuuteen. Auktoritatiiviset vanhemmat ottavat lapsensa huomioon ja ovat neuvotteleviakin, mutta tekevät lopulliset päätökset itse oman erehtyväisyytensä huomioonottaen. Vanhemmat käyttävät suorien käskyjen sijaan kannustamista ja rohkaisemista kasvatuksessa. (Pulkinen 1996, 80.)

Salliva kasvatusta

Salliva kasvatusta korostaa lapsen kehitystason mukaista kypsyyttä. Sallivassa kasvatuksessa ei käytetä rangaistuksia, vaan lapsi otetaan huomioon hyväksyvästi ja lasta vahvistavalla tavalla. (Kettunen ym. 1996, 79-81.) Sallivassa kasvatuksessa vanhemmat ovat sovittelevia, eivätkä kontrolloi lasta liikaa. Lapsi saa näyttää tunteensa ja tuoda esille oman tahtonsa. (Baumrind 1989, 354.) Salliva kasvatusta voi helposti johtaa joko hemmotellevaan kasvatukseen tai laiminlyöntiin lasta kohtaan. Hemmotellevassa kasvatuksessa lapselta ei odoteta eikä vaadita mitään, mikä johtaa helposti lapsen kokeilemaan rajojaan. Vanhemmat saattavat reagoida lapsen rajan ylityksiin huutamalla, komentamalla tai jopa uhkailemalla, mutta oman mukavuuden halun vuoksi vanhemmat eivät kuitenkaan aseta rajoja. Hemmotellevan kasvatuksen seurauksena lapsi oppii, että uhkailuista ei kannata välittää, koska ne eivät koskaan toteudu. Sallivan kasvatuksen toinen ääripää on vanhemman laiminlyövä ja välinpitämätön käyttäytyminen lasta kohtaan. Välinpitämättömyys näkyy vanhempien tietämättömyytenä lapsen tekemisistä ja ajatuksista. Vanhemmat eivät myöskään välitä ohjata lasta yhteisön sääntöihin, mikä vaikeuttaa lapsen sopeutumista yhteiskuntaan. (Pulkinen 1996, 40-41.)

Vapaa kasvatusta

Vapaa kasvatusta mielletään kasvatukseksi, jossa kasvattaja ei ole auktoriteettiasemassa, eikä odota kasvatettavalta minkäänlaisia vaatimuksia. 1960-luvun loppua ja 1970-luvun alkua on luonnehdittu vapaan kasvatuksen aikakaudeksi. (Hytönen 2007, 48.) Vapaa kasvatusta perustuu aikuisen kiinnostukseen lasta kohtaan ja lapsi hyväksytään sellaisena kun hän on. Tärkeää on tarjota lapselle erilaisia vaihtoehtoja. Vapaudessa korostetaan myös vastuuta, johon lasta kasvatetaan vähitellen. Liian pitkälle viedyn vapaan kasvatuksen seurauksena lapsista tulee pelokkaita ja turvattomia, koska heillä ei ole valmiuksia selvitä yksin elämän tuomista haasteista, joita tulee vastaan jokapäiväisessä arjessa. Vapaassa kasvatuksessa lapsi saa kasvaa melko vapaasti ilman vanhempien ohjausta. Vanhemmat antavat lastensa tehdä päätöksiä itsenäisesti ja toteuttaa omaa luovuuttaan. Vapaassa kasvatuksessa voi esiintyä samaan aikaan alistavaa kasvatusta.

Alistava aikuinen haluaa päästä kasvatuksessa mahdollisimman vähällä. Moni alistavan kasvatuksen toteuttaja on kiinnostunut kaikesta muusta paitsi omasta lapsestaan. Hän on melko itsekeskeinen ja lapset saavat tehdä vapaasti mitä vain, kunhan eivät häiritse. Vanhempi on myös arvaamaton käytöksessään, hän ottaa voimakeinot käyttöön ilman ennakkovaroituksia. (Nevalainen 2005, 20-23.)

4. TUTKIMUSAINEISTO

4.1 Aineiston esittely

Aineistomme koostuu suomalaisista lasten kirjoista. Olemme valinneet kirjoja eri vuosikymmeniltä, koska haluamme tarkastella kasvatustilanteita ja vertailla niiden eroja aikaperspektiivistä käsin. Vuokko Niskasen Hiekkalan lapset kirja sijoittuu n. 1940-luvulle. Niskanen on kirjoittanut Hiekkalan lasten kirjoja 70-80-luvuilla, jotka on koottu yhteen Hiekkalan lasten tarinaksi vuonna 2006. Vuokko Niskanen on yksi palkittu suomalainen kirjailija, joka aloitti kirjoittamaan lapsentajuisesti elämästä Suomessa sota-aikana. (Korolainen 1996, 163.) Anni Polvan kirjoittama kirja Kaisa kiipeää katolle kertoo 1970-luvun elämästä. Hän on kirjoittanut kirjan vuonna 1977. Polva on myös palkittu suomalainen kirjailija, joka osaa eläytyä lapsen maailmaan ja kirjoittaa realistisesti elämästä ja lapsen arjesta. (Korolainen 1996, 196-197.) Nyky-aikaa edustaa Mari Kujanpään kirjoittama Minä ja muro-kirja. Kujanpään kirja on saanut Finlandia junior- palkinnon vuonna 2009. Tärkeimpänä valinta kriteerinä kirjoissamme on ollut niiden sijoittuminen aikajanelle. Olemme valinneet kirjat tasaisesti tietyiltä vuosikymmeniltä. Toisena kriteerinä oli, että kirjat ovat suomalaisten kirjailijoiden kirjoittamia, koska haluamme peilata aineistoa suomalaisessa yhteiskunnassa kulloinkin valloilla olevien näkemysten ja kasvatuskäsitysten kautta. Kirjailijat ovat myös tunnettuja suomalaisessa lasten kirjallisuudessa ja he ovat saaneet näkyvyyttä ja arvostusta.

Aineistossa tuli esille riittävästi esimerkkejä tutkimustehtäviimme. Hiekkalan lasten tarinassa on 464 sivua. Kirjassa on useita kohtauksia, jotka liittyvät kasvatukseen. Olemme rajanneet esimerkit äidin, isän ja lasten välisiin kasvatustilanteisiin. Sota-aikana myös isovanhemmat olivat paljon mukana kasvatuksessa, mutta olemme jättäneet isovanhemmat huomioimatta, koska halusimme keskittyä vanhemmuuteen ja vanhempien kasvatustilanteisiin. Esimerkkejä löytyi kirjan pituudesta johtuen paljon. Olemme poimineet tutkimustehtäviemme kannalta olleelliset esimerkit. Kaisa kiipeää katolle-kirja on 146 sivua pitkä. Olemme huomioineet kirjassa esiintyvät Sannan ja Kaisan perheet. Esimerkkejä kasvatustilanteista löytyi reilut 60. Minä ja Muro- kirjassa on 207 sivua. Esimerkkitalanteita löytyi noin 40.

4.2 Kirjojen juonet

Hiekkalan lasten tarina

Vuokko Niskasen kirjoittama Hiekkalan Lapset kertoo sota-ajan elämästä Käkisalmen kaupungin laidalla sijaitsevassa Hiekkalassa. Kirjan päähenkilöinä ovat 7-vuotias Olavi, 5-vuotias Inkeri ja 2vuotias Annikki, sekä lasten äiti ja isä. Kirjassa esiintyy myös muita henkilöitä, kuten mummi ja ukki, sekä naapurissa asuvia perheitä.

Kirjassa ei ole varsinaista juonta, vaan se koostuu pienistä tarinoista, jotka syntyvät arkipäivän tilanteista. Tarinat ovat aikaisemmin julkaistu erillisinä niteinä. Kirjassa tarinat ovat aikajärjestyksessä, mutta ne voidaan

myös lukea missä tahansa järjestyksessä. Hiekkalan lapset tarina alkaa siitä että elämä Hiekkalassa on onnellista, vaikka sodan uhka huolestuttaaakin aikuisia. tarinoiden edetessä sota syttyy ja Hiekkalalaiset joutuvat lähtemään evakkoon ympäri Suomea. Sodan keskelläkin lapset löytävät omat ilonsa ja surunsa arjesta. Äiti ja lapset asuvat ukin ja mummin luona Sortavalassa pienessä saareissa sodan ajan.

Lapset saavat leikkiä vapaasti Hiekkalassa. He keksivät yhdessä paljon tekemistä. Aikuiset ovat turvallisia ja huolehtivaisia vanhempia, mutta osaavat pitää myös kurin ja järjestyksen. Äiti on kotona, huolehtii lapsista ja pitää huolen kodista. Isä käy töissä ja ansaitsee perheelle elannon. Perheellä on niukasti rahaa, mutta rahaa käytetään järkevästi ja vain välttämätöntä hankitaan. Lapset osallistuvat kotitöihin käymällä kaupassa ja hoitamalla pienempiä sisaruksia.

Kaisa kiipeää katolle

Kaisa kiipeää katolle on Anni Polvan kirjoittama lasten romaani. Kirjan päähenkilöinä ovat Sanna ja Kaisa. Kirjassa esiintyy Sannan perhe, johon kuuluvat äiti, isä ja mummo. Kaisalla on myös äiti, isä ja pikkuveli Petri. Talon pihassa asuu muitakin lapsia. Kirjassa esiintyy ohimennen myös muita sivuhenkilöitä, kuten talonmies, opettaja ja joitakin naapureita Sannan entisestä asuinpaikasta. Kirja kertoo Kaisan ja Sannan ystävyystyöistä. Tapahtumat alkavat siitä, kun Sannan perhe muuttaa kaupungin itäiseltä puolelta läntiselle puolelle. Kaisa ja Sanna ystäväystyivät heti. Luonteeltaan he ovat hyvin samanlaisia, reippaita ja aika rämäpäisiä tyttöjä. He pitävät jalkapallon potkimisesta ja he jopa uskaltavat ottaa yhteen poikien kanssa jos tarve vaatii. Toisaalta tytöt ovat myös oikeudenmukaisia ja pitävät heikompien ja eläinten puolta. Tytöt ovat hyvin kekseliäitä ja aikaansaavia ja heille tapahtuu kaikenlaisia kimmelluksia niin kotona kuin koulussa. Sannan perhe on esillä enemmän kirjan tapahtumissa. Kirjassa ei mainita käyvätkö Sannan vanhemmat töissä, mutta äiti on usein kotona ja hoitaa taloutta. Isä on kätevä käsistään ja nikkaroi kotonakin. Joskus isä ajautuu juoppoporukoihin ja perhe ei pidä siitä. Isä on aina katuvainen kun palaa kotiin ja lupaa parantaa tapansa. Näin ongelma hiljaisesti hyväksytään. Perheellä on muuten lämpimät välit. Sannasta välitetään ja hänen tarpeensa huomioidaan. Vanhemmat antavat Sannan kasvaa melko vapaasti. Kaisan perheessä kasvatus on myös melko vapaata, mutta joissakin asioissa Kaisan perheessä kuri on tiukempaa kuin Sannan perheessä

Minä ja Muro

Mari Kujanpää on kirjoittanut Minä ja Muro-kirjan. Kirjan päähenkilö on 9-vuotias Lauha. Hänellä on pikkuveli ja äiti ja isä. Perhe asuu pienessä sinisessä talossa, Hattaralassa. Kirjan tapahtumat sijoittuvat 2000-luvulle. Lauha on hyvin yksinäinen tyttö, jolla ei ole kavereita. Hän kertoo huolensa leikkikarhu Muroille, sillä Lauhan mielestä Muro ei ole mikään tavallinen nalle. Lauha pitää Murosta, koska Muro on surullisen näköinen ja Muro ymmärtää yksinäisen Lauhan murheita. Muron kanssa voi myös leikkiä ja jakaa huolia. Lauha on koulukiusattu ja vanhemmatkin ovat välinpitämättömiä Lauhaa kohtaan. Perheen äiti ja isä eivät huomioi Lauhaa, vaan vähäisen huomion saa hänen pikkuveljensä Pauli. Pikkuveljelle luetaan iltasatuja, mutta Lauha ei saa kuunnella niitä, koska äidin mielestä Lauha on jo iso tyttö ja osaa lukea itse iltasatunsa. Koulussa Lauha tutustuu Hetaan, joka on tullut kouluun työharjoitteluun. Lauha ja Heta viettävät välitunnit jutellen ja piirrellen. Heta valottaa Lauhalle sellaista maailmaa, jossa ihmiset välittävät ja pitävät huolta toisistaan. Kirjan lopussa

Lauha ystävystyy Santun ja Ritvan kanssa ja Lauhan elämä ei ole enää koko ajan surullista. Lauhan suurin toive on kuitenkin se, että hän kokisi vanhempiensa välittävän hänestä ja koko perhe voisi lukea yhdessä satuja.

5. TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

5.1 Tutkimuksen taustaa

Kandidaatin työmme on laadullinen tutkimus ja se käsittelee kasvatuskäsityksiä ja –menetelmiä, niiden ilmenemistä suomalaisissa perheissä eri vuosikymmeninä. Työssämme pohdimme myös vanhemmuutta ja kasvatusta ohjaavia arvoja. Aineistona käytämme suomalaisia lasten kirjoja, jotka kertovat elämästä kolmelta eri vuosikymmeneltä. Pyrimme nostamaan esille erilaisia kasvatuskäsityksiä ja -menetelmiä ja tietyille vuosikymmenelle tyypillisiä piirteitä vanhemmuudesta ja kasvatuseroista.

Satu on vuosituhantinen kulttuuriperintö ja se on eurooppalaisista sanataiteenlajeista ajallisesti syvin. Nykyajan lapsi eläytyy samoihin mielikuviin ja tapahtumiin kuin lapset jopa useita vuosituhansia sitten. Monien satujen tapahtumasarjat ovat peräisin jopa muinaisesta Egyptistä. (Karjalainen & Suojala 2001, 12-13.) 1970-luvulla nostettiin esille vanhan satutradition arvo, joka antoi esimerkkejä kansansaduista modernien länsimaiden lapsille yksilön kehityksen haasteista ja niiden voittamisesta. (Apo 2001, 23.)

Suomalaisen lasten kirjallisuuden kertojat välittävät lapsille kirjojen kautta kokemuksia mahdollisimman rikkaisiin kielellisiin kokemuksiin. Kotimainen lasten kirjallisuus kuvailee lapsille tuttua elämänpiiriä ja sitä kautta omasta kulttuurista nousevat kertomukset ja kuvat ovat lapsille tärkeitä mielen kehityksen kannalta. Suomalainen lasten kirjallisuus liittyy tiiviisti ympäröivään yhteiskuntaan. (Karjalainen & Suojala 2001, 6.) Lasten kirjallisuuden merkitystä lasten näkökulmasta on tärkeää painottaa, sillä lapsi rakentaa satujen kautta käsitystään itsestään, ympäröivästä kulttuurista ja yhteiskunnasta. Suomalaisessa lasten kirjallisuudessa merkittävästi vaikuttanut Zacharias Topelius pohjaa useissa saduissaan lapsikäsitystä, jossa lapsen viattomuus on melko suhteellista. Hänen mukaansa lapsi ei ymmärrä syyn ja seurauksen yhteyttä ja toimii laskelmoimatta. Lapsen kokemus maailmasta on kokonaisvaltaista ja se pohjaa ihmisen alkuperäiseen eheyteen, joka muuttuu ajattelun kehittyessä. Topelius korostaa lapsuuden itseisarvoa ja aikuisuuteen ei pidä pyrkiä liian aikaisin. Hänelle oli tärkeää, että kirjat tuottavat lapsille ennen kaikkea iloa ja moraalinen kasvatustavoite tulee esille lukemisen ohessa. (Grunn, Huhtala, Laukka & Loivamaa. 2003, 20-23.)

Tutkimusalueena lasten kirjallisuuden tutkimus kirjallisuustieteessä on varsin uutta. Kasvatustieteessä ja psykologiassa sitä kuitenkin on tutkittu jo pidemmän aikaa. Ennen vuotta 1960 lastenkirjallisuutta ei ole tutkittu Suomessa juuri lainkaan. Ensimmäinen väitöskirja suomalaisesta lasten kirjallisuudesta tehtiin vuonna 1947. Kiinnostus lasten kirjojen tutkimusta kohtaan lisääntyi 1960- ja 1970-luvuilla. (Havaste 2003, 146.)

Lasten kirjat ovat hyvä aineisto tutkia kasvatuskäsityksiä, vanhemmuutta ja kasvatuseroja yhteiskunnassamme. Lasten kirjoihin sisältyy hyvin useasti kullekin ajanjaksolle tyypillisiä näkemyksiä ja ajatuksia yhteiskunnasta, kuten myös kasvatukseen liittyviä näkemyksiä. On mielenkiintoista huomata, miten paljon informaatiota kirjat sisältävät kun asiaa lähtee tutkimaan tarkemmin.

5.2 Tutkimustehtävät

Tutkimuksemme lähtökohtana on tarkastella aikuis- ja lapsikeskeistä kasvatusta, kasvatustutkimuksia ja tarkastella kasvatusta vanhemmuuden ja kasvatustutkimuksen näkökulmasta. Lähestymme aihetta suomalaisten lasten kirjojen kautta. Kasvatustutkimus siirtyy sukupolvelta toiselle ja siihen vaikuttaa myös olennaisena osana sen ajan kulttuuri ja arvot. Lasten kirjojen kautta voidaan ilmentää eri aikakausien kasvatustyyliä. Olemme halunneet tarkastella kirjoista eri vuosikymmenille tyypillisiä kasvatustyyliä, jotta saataisiin näkemys siitä ovatko ne vuosien varrella muuttuneet.

Olemme valinneet tutkimuksen kohteeksi kirjat 1940-, 1970- ja 2000-luvulta. Näin saamme läpileikkauksen useamman vuosikymmenen ajalta. Oma käsityksemme kasvatustutkimuksen muuttumisesta on vaikuttanut kirjavalintoihin ja olemme tarkastelleet kasvatustyyliä aikaperspektiivin näkökulmasta. Nykyajan kasvatustutkimus on mielestämme mitä enenevässä määrin lapsikeskeisempää tai ainakin siihen suuntaan pyrkivää. Aikuiskeskeinen kasvatustutkimus mielletään enemmän Suomen historiassa sodanaikaiseen elämään, siihen aikaan, kun vitsan käyttöä pidettiin hyvänä kasvatustutkimuksena. Toisaalta oletamme, että aikuiskeskeiseen kasvatustutkimuksen ilmeneminen nykyaikana on muuttanut muotoaan ja se voi näkyä henkisenä väkivaltana tai aikuisen välinpitämättömyytenä lasta kohtaan. Nykyään lapsen ja aikuisen välinen suhde on myös toverillistunut. Vanhemmat ovat usein tietämättömiä siitä kuinka lasta kasvatetaan. Vanhoja kasvatustutkimuksia ei voi enää suoraan soveltaa, sillä ne eivät enää ole käyttökelpoisia, eikä sallittuja nykypäivän kasvatustilanteissa. Vanhempi luopuu helpommin auktoriteettiasemastaan, koska nykyään ei ole enää johdonmukaista yhtenäistä kasvatustutkimusta. (Kraav & Lahikainen 2000, 111.)

Pohdimme näitä tutkimustehtäviä seuraavien kysymysten kautta:

1) Millainen kasvatustutkimus kirjoista välittyy? 2) Miten kirjoissa on kuvattu vanhemmuutta lapsen kasvatustutkimuksessa eri aikakausina ja näkökulma vanhemmuuden muutos eri aikakausina? 3) Millaiset arvot ohjaavat kasvatustutkimusta lasten kirjoissa?

6. TUTKIMUSMENETELMÄ

6.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimuksemme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana pidetään yleisesti todellisen elämän ja siihen liittyvien ilmiöiden ja tapahtumien kuvaamista. (Hirsjärvi 1997b, 161.) Laadullinen tutkimus pyrkii pääsemään mahdollisimman lähelle totuutta tutkittavasta kohteesta. Laadullinen tutkimus perustuu pitkälti tutkijan omaan intui-tioon ja tulkintaan. (Metsämuuronen 2006, 81-82.) Tutkimuksen tärkein työväline on tutkija itse ja siitä johtuu tutkimuksen subjektiivisuus. Tutkijan tulee tiedostaa omat arvot lähtökohtansa, koska arvot muokkaavat hänen ymmärrystään tutkittavasta ilmiöstä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 1995, 152.)

6.2 Tutkimusaineiston analyysi ja tulkinta

Tutkimusotteeksi olemme valinneet sisällönanalyysin, joka soveltuu hyvin tutkimukseemme Sisällönanalyysi perustuu pitkälti tutkijan omaan ajatteluun ja tulkintaan ja tutkijan on perehdyttävä tutkittavaan aineistoon ja kirjallisuuteen, jotta analyysi onnistuu ja tutkimuksessa säilyy luotettavuus. Teorian tarkoitus ei ole pyrkiä vaikuttamaan aineistoon vaan rikastuttamaan sitä. Näin analyysin kautta syntyy tulkinta. (Syrjäläinen 1994, 89-90.)

Tarkastelemme aineistoamme teorialähtöisestä näkökulmasta. Teorialähtöinen analyysi nojaa tiettyyn teoriaan, malliin tai auktoriteetin esittämään ajatteluun. Tutkimuksessa tuodaan esiin teoria ja määritellään tutkimuksen kannalta kiinnostavat käsitteet. Tutkittava ilmiö määritellään jo tunnetun teorian mukaisesti. Aineiston analyysiä ohjaa aikaisemman tiedon perusteella luotu kehys. Analyysin tarkoituksena on testata jo aikaisemmin luotu teoria uudessa ympäristössä. Teorialähtöinen analyysi on usein deduktiivista päättelyä. Teoriaosassa päätetään mistä aiheesta ja mistä näkökulmasta tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan. Tutkimuskysymyksiin haetaan vastaus rajattu näkökulma huomioiden. Aineisto analysoidaan suhteessa rajattuun teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 99-100.)

Aineisto kuvaa ilmiötä, jota halutaan tutkia. Analyysin avulla luodaan sanallinen ja tarkka kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Aineisto pyritään järjestämään sisällönanalyysin avulla tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää tietoa. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä. Aineiston käsittelyssä aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi. Analyysiä tehdään tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. (Hämäläinen 1987, 1-50.)

Olemme muodostaneet teoreettisen viitekehysten valmiin teoria-aineiston pohjalta. Olemme siis päättäneet mitä haluamme tutkia ja näin ollen rajanneet tutkimuksen kannalta olennaiset ja kiinnostavat näkökulmat ja käsitteet. Aineistoa olemme tarkastelleet teoreettiseen viitekehykseen peilaten. Olemme etsineet vastauksia tutkimuskysymyksiin aineistostamme huomioiden rajattu teoria. Aineiston luokittelu on tehty muodostamalla kolme erilaista kategoriaa, jotta aineisto on saatu ryhmiteltyä ja pelkistettyä. Kategoriat ovat 1. Vanhemmuus ja vanhempien rooli kasvattajina, 2. Kirjoista välittyvät kasvatuskäsitykset ja kasvatusmenetelmät ja 3. Kirjoista esille nousevat kasvatusarvot. Kategoriat ovat auttaneet jäsentämään aineistosta nousevia oleellisia kokonaisuuksia. Kategorioiden avulla olemme vastanneet tutkimuskysymyksiin. Analyysin jälkeen olemme koonneet pääasiat ja käsittelemme ja vertailemme niitä teoriaan pohdinta-luvussa.

Valitsemisessamme lasten romaaneissa on kohtauksia joissa käsitellään vanhemman ja lapsen välistä kasvatussuhdetta. Kirjoissa nousee esiin kyseiselle aikakaudelle tyypillisiä kasvatuskäsityksiä - ja menetelmiä, sekä kasvatusarvoja. Käymme lasten romaaneja läpi jakamalla aineistosta nousevat esimerkit muodostamiimme kategorioihin. Olemme tehneet kategoriat teoreettisen viitekehysten pohjalta.

Olemme edenneet analyysissä jokaisen kategorian kohdalla aikajärjestyksessä, jotta analyysiä olisi mahdollisimman helppoa lukea ja ymmärtää. Muutamassa kohdassa etenemme asiayhteyteen sopivalla tavalla, mutta esitettyjen esimerkkien lukeminen on silti sujuvaa. Mainitsemme kirjan nimen ja sivunumerot, mistä esimerkki löytyy jokaisen lainauksen kohdalla. Tuomme esimerkit esille suorina lainauksina tekstistä, jolloin asia säilyy muuttumattomana.

Puhumme analyysissä kirjoista niiden oikeilla kirjan nimillä, koska sellaisella esitystavalla pyrimme selkeyteen ja lukijaystävällisyyteen. Käytämme analyysissä myös lasten nimiä (päähenkilöitä) selvittämään mistä kirjasta ja perheestä on milloinkin kysymys. Lauha on Minä ja Muro-kirjan päähenkilö. Puhumme Kaisan ja Sannan perheistä Kaisa kiipeää katolle -kirjassa. Hiekkalan lasten tarina-kirjassa puhumme yleisesti lapsista tai Inkeristä ja Olavista, jotka ovat sisarusia ja oleellisia henkilöitä analyysin kannalta.

Kategoriat:

1. Vanhemmuus ja vanhempien rooli kasvattajina 2. Kirjoista välittyvät kasvatuskäsitykset ja kasvatusten menetelmät 3. Kirjoista esille nousevat kasvatusarvot

Vanhemmuus ja vanhempien rooli kasvattajina

Monesti isän ja äidin kasvatustehtävät määritellään stereotyyppisesti. Äiti rakastaa, huolehtii ja lohduttaa, isä taas tuo rahan perheeseen tekemällä työtä. Isän tehtävänä on kurinpito, mutta hän toimii silti ehdottoman oikeudenmukaisesti. (Koski 2001, 55; Katvala 2001, 88.) Hiekkalan lasten tarina -kirjassa vanhempien rooli kasvattajina on hyvin perinteinen. Äiti on kotona ja huolehtii perheen perustarpeista, kuten ruoanlaitosta ja kotitöistä. Äidillä on myös päätösvaltaa lasten kasvatuksessa, vaikkakin isä on perheen auktoriteetti. Kasvattajina he vaativat tottelevaisuutta ja kunnioitusta lapsilta. Kasvatustapa he hyväksyvät fyysisen kurituksen. Hirsjärvi ym. (1998, 28) toteavat kurin ja kurinpidon yhdistyvän usein ruumiilliseen kurittamiseen.

Äiti oli vakavan näköinen kun tuli kaupasta kotiin. Vai sillä tavalla ja nyt housut kinttuun ja heti. Äiti oli taitanut ohuen koivuvitsan tullessaan. (Hiekkalan lasten tarina, 22.)

Isä ui Olavin rinnalla ja kehui poikansa rauhallista tyyliä. "Nyt myö tutkitaan yhdessä, mikä siellä veen alla pelottaa", sanoi isä. "Mie en laske sinuun irti. Hengitä sisään ja ole sitten hengittämättä!" Isä neuvoi ja Olavi totteli. Ja niin kävivät isä ja poika monta kertaa pohjassa ja tulivat yhdessä ylös. (Hiekkalan lasten tarina, 444.)

Kaisa kiipeää katolle - kirjassa äidin rooli on myös samankaltainen kuin Hiekkalan lasten tarina -kirjassa. Vanhemmat ovat kuitenkin tasavertaisemmassa asemassa kasvattajina. Isän auktoriteetti ei korostu samalla tavalla kuin Hiekkalan lasten-kirjassa. Vanhempien suhtautuminen lapseen kasvattajina on hyväksyvämpää. Yksi vanhemmuuden tärkein tehtävä kehityksen tutkijoiden mukaan on turvallisen ilmapiirin luominen perheessä. Lapsi kokee turvalliseksi olonsa kun hän saa tarpeidensa mukaan hoivaa ja huomiota. Lapsella on tällöin mahdollisuus tutustua ympäröivään maailmaan ja hankkia uusia kokemuksia luottavaisin mielin. Vanhempien luoma turvallinen ilmapiiri antaa lapselle edellytykset hyvään elämään. (Kouvo & Silven 2008, 98-99.)

-Kerrohan nyt mitä sinä olet tänä iltapäivänä tehnyt, isä kehoitti Sannaa. Saitko sinä sieltä ystäviä ja opettivatko ne sinut alkajaisiksi uimaan? (Kaisa kiipeää katolle, 37.)

Minä ja Muro- kirjassa vanhempien rooli kasvattajina on hyvin erilainen kuin Hiekkalan lasten tarinassa ja Kaisa kiipeää katolle kirjassa. Vanhempien rooli kasvattajina on hyvin näennäistä ja he pakoilevat kasvatusvastuutaan omiin asioihinsa.

Kun yritin sanoa ettei minulla ole mitään tekemistä (Lauha), isä tuhahti kiukkuisesti, ole hiljaa, tahdon kuulla uutiset. (Minä ja Muro, 35.)

Kaikilla lapsilla on tarve tulla kuulluksi ja nähdyksi. Halldenin (1992) mukaan vanhempien näkemykset lasten kehityksestä perustuvat kahteen ajattelutapaan. Lapsen kehitys tapahtuu luonnostaan ja vanhemman tehtävä on olla läsnä ja lapsen käytettävissä. Toisen tulkinnan mukaan lapsen kehitys on projekti, sen tukeminen on tavoitteellista ja vaatii ohjaamista vanhemmilta. (Alasuutari 2003, 163.) Minä ja muro-kirjan vanhemmat sivuuttavat lapsen tarpeet. Vanhempien omat tarpeet menevät lapsen edelle. Välittelevässä vanhemmuudessa vanhempi ei pahimmillaan kykene lainkaan vanhemmuuteen vaan hän pakenee täysin omaan maailmaansa. Usein tällaiset vanhemmat eivät ymmärrä tai halua ymmärtää, että lapset tarvitsevat vanhempiaan hyvin pitkään. Itse pärjäävältä lapselta riistetään oikeus olla lapsi. Lapsi ei tule toimeen ilman huolenpitoa ja emotionaalista tukea. (Hermanson 2006, 29-30.)

En pidä yhtään aikuisista...aikuisia on kahta lajia: hammaslääkäriaikuisia ja opettaja-aikuisia. Hammaslääkäriaikuiset ovat sellaisia kuin hammaslääkäri ja sen kaveri ja isä ja äiti, jotka puhuvat keskenään aikuiskieltä ihan niin kuin minä en olisi vieressä kuuntelemassa...(Minä ja Muro, 39.)

Kaikissa kirjoissa tulee esiin lapsen lojaalisuus vanhempia kohtaan. Hiekkalan lapset -kirjassa lojaalisuus perustuu kunnioitukseen vanhempia kohtaan, eikä sitä kyseenalaisteta vaikka kasvatuksessa käytetään myös kuritusta apukeinona.

Kaisa kiipeää katolle -kirjassa Sanna sivuuttaa isänsä alkoholiongelman toteamalla, että hänellä on isän juomisesta huolimatta maailman paras isä. Hiekkalan lasten tarina- kirjasta, sekä Kaisa kiipeää katolle – kirjasta nousee kuitenkin esille lasten kokemus vanhempien välittämisestä. Minä ja muro -kirjassa Lauha tietää, että perheessä ei ole kaikki niin kuin pitäisi, mutta hän haluaa olla uskollinen vanhemmilleen ja ei pysty kertomaan asioista, jotta ei loukkaisi vanhempiaan.

Että pitikin ruveta itkemään vielä isän aikana. (Hiekkalan lasten tarina, 53.)

”Lapsuus on vain kerran, rypeköön niin paljon kuin haluaa” Isä nauroi, ja Sannan mielestä hän oli maailman kivoin isä. (Kaisa kiipeää katolle, 35.)

Minä en ollut yhtään iloinen. Äiti piti reippaista ja iloisista lapsista. En saanut olla surullinen, koska äiti ei pitänyt siitä. (Minä ja Muro, 8.)

Hiekkalan lapset -kirjassa vanhemman hyväksyntä haetaan peittämällä tunteita. Lapsen mielestä turhista asioista ei sovi itkeä.

"Paleltaako sinua?" isä kysyi. "Ei." Isälle ei viitsinyt pienistä valitella. "Enhä itkeny", inkeri sanoi isälle kotimatalla. "Et itkeny", isä vastasi. Kotona isä kertoi äidille: "Kyllä ol kiltti ja sisukas tyttö. Ei yhtää iäntä piestäny vaikka läikär leikkas ilman kuoletusta. Inkeri mietti tätä monta kertaa. Hän ajatteli, että sisukas on varmaan jotain yhtä hyvää kuin kiltti. Hän päätti olla monta kertaa oikein sisukas. (Hiekkalan lasten tarina, 29.)

Lapset haluavat kokea vanhemman hyväksyntää ja haluavat toimia niin kuin olettavat vanhempien haluavan lasten käyttäytyvän. Lauha tekeytyy mahdollisimman näkymättömäksi lapseksi, ettei häiritsisi vanhempia ja olisi vaivaksi.

Jos pahat asiat pistää piiloon, niin niitä ei ole . Muuten kaikki saavat tietää, että isä ja äiti eivät tee niin kuin pitäisi. He eivät noudata sellaisia sääntöjä, jota koulussa opetetaan. Kukaan ei pidä sellaisista, jotka eivät tottele sääntöjä ja jos minä kertoisin siitä, isästä ja äidistä ei pidettäisi ja olisi niin kuin minäkään en pitäisi heistä. (Minä ja Muro, 139.) Ennen kasvatuksen lähtökohta oli vanhempien kunnioittaminen, lapset saivat näkyä mutta eivät kuulua. Nykyisin kasvatuksessa korostetaan tasavertaista ja kunnioitettavaa suhtautumista kaiken ikäisiin. (Hirsjärvi ym. 1998, 152.) Hiekkalan lasten tarina -kirjassa lasten kunnioitus vanhempia kohtaan näkyy kaikista selkeimmin. Heille on kunnia asia saada kiitosta hyvästä käytöksestä ja tottelevaisuudesta. Lapset on kasvatettu hyvientapojen mukaisesti. Inkerille on tärkeämpää käyttäytyä soveliaasti kylässä ja olla tekemättä pullamöllyä, vaikka hänen tekeekin sitä kovasti mieli. Lapsille on hyvin selvää, ettei kylässä saa lekkua liikaa. Tuon ajan lapsille hyvien käytöstapojen noudattaminen on itsestäänselvyys. Kaisa kiipeää katolle -kirjassa vanhempien kunnioittaminen ja totteleminen on vastavuoroisempaa. Kaisa uskaltaa sanoa vastaan vanhemmilleen ja sanoa rehellisesti mitä ajattelee. Hän uskaltaa myös näyttää kaikenlaiset tunteet.

Inkeri tunsu itsensä isoksi ihmiseksi. Hän keskusteli Karjalaisen tädin kanssa pakkasesta ja kaikesta. Hän haukkasi pullaa ja otti toisenkin kupillisen kahvia. Kotona Inkeri joi vain puoli kupillista. (Hiekkalan lasten tarina, 25)

En varmasti saa, enkä välitäkään saada. (Kaisa) Minä jään tänne ja menen siksi ajaksi Sannan luo asumaan. Hän on pyytänyt minua monta kertaa. En minä uskalla täällä yksinani nukkua, ja tännehän voi tulla vaikka varkaita väkisin sisälle. (Kaisa kiipeää katolle, 106.)

Minä ja Muro –kirjassa taas Lauhan kunnioitus vanhempia kohtaa ei näy millään tavalla. Hän on oppinut vain selviytymään kotiolioissa käyttäytymällä mahdollisimman huomaamattomasti. Mielellään Lauha kapinoidi vanhempiaan vastaan ymmärtämällä sen, että vanhemmat eivät ole kiinnostuneet Lauhan asioista. Lauha ajattelee vanhemmistaan negatiivisesti, mutta ei sano sitä koskaan ääneen. Toisaalta Lauha, kuten Hiekkalan lapsetkin alistuvat vanhempien tahtoon. Totteleminen näkyy selvästi molemmissa perheissä, mutta eri tavalla. Lauha ei uskalla kapinoida, vaan pitää tunteet sisällään.

Äiti ei tahdo, että minä kasvan. Jos en kasvaisi, voisin käyttää samoja vaatteita aina. Ja sitten äiti ehkä ostaisi minulle hienon juhlahameen. ... Äiti sanoi, että on turha ostaa hameita. Ne ovat heti pieniä kun Lauha kasvaa. Minä en tullut vihaiseksi. Tulin surulliseksi.(Lauha) (Minä ja Muro, 83.)

Hiekkalan lasten yhdessä olo vanhempien kanssa on pääsääntöisesti luontevaa arjen jakamista askareissa. Kirjasta välittyy myös vanhempien ja lasten yhdessä tekemisen tärkeys. Talven tärkein tapahtuma Hiekkalan lasten elämässä on hiihtopäivä. Silloin kaikki Hiekkalan lapset ja aikuiset viettävät päivän yhdessä.

Kilpailuissa riitti kaikille palkintoja. Aikuiset olivat keränneet rahaa ja ostaneet niin monta palkintoa, kuin hiihtäjiä oli. (Hiekkalan lasten tarina, 37.)

Sannan kodissa yhdessä oleminen on hyvin arkista. Kirjassa perhe ei varsinaisesti tee mitään yhdessä arjen rutiinien lisäksi. Kirjasta kuitenkin välittyy vanhempien läsnäolo ja he ovat saatavilla, jos lapsi tarvitsee heidän huomiotaan. Puheissaan vanhemmat myös viestittävät lapselle kiinnostusta yhdessä olemiseen.

He (sannan perhe) istuivat keittiön pöydän vieressä vielä silloinkin kun kello löi kahtakymmentäneljää, ja Sanna joi kahvia siinä missä toisetkin. Äidin pää nuukahteli pöytälevylle ja häneltä pääsi pieniä kuorsauksia, mutta isä ja Sanna jatkoivat miettimistä. (Kaisa kiipeää katolle, 52.)

Lauhan perheestä puuttuu läsnäoleva vanhemmuus. Lauha kokee, että hänen perheensä viettää aikaa yhdessä vain ruokailutilanteissa ja autossa siirryttäessä paikasta toiseen. Muuten isä ja äiti käyvät töissä ja pikkuveli päiväkodissa. Illalla äidin aika menee ruoanlaitossa ja siivotessa. Isälle on tärkeää uutiset ja pikkuveljelle jalkapallo ja kaverit. Lauha kokee, että hänellä ei ole kuin leikkikarhu Muro, jonka kanssa hän jakaa kaiken, ajatuksensa ja leikit. Lauhan perheessä vanhempien ja lasten yhdessä olo ei ole tasavertaista. Pikkuveljelle luetaan iltasatu, mutta Lauha hätistetään pois, koska äidin mielestä Lauha osaa jo itse lukea itselleen iltasadun.

Me olemme yhdessä jos on ruoka-aika tai jos menemme autolla jonnekin. Muuten isä käy töissä ja Pauli on päiväkodissa. Ja illalla kotona äidillä on ruoanteko ja siivoaminen, isällä on uutiset ja Paulilla jalkapallo ja kaverit. - Mitä sinulla sitten on? Heta kysyi. – Minulla on leikkikarhu Muro, sanoin hitaasti. (Minä ja Muro 51-52.)

Kirjoista välittyvät kasvatuskäsitykset ja kasvatusten menetelmät

Hiekkalan lapset -kirjassa on perinteinen sen ajan tyypillinen kasvatuskäsitys. Lapset kasvatetaan kuuliaisiksi ja kunnioittaviksi aikuisia kohtaan. Isä on perheen ehdoton auktoriteetti. Määräilevässä kasvatuksessa hyväksytään ruumiillinen kuritus, kuten tukkapölyt, luunapit ja vitsan käyttö. Hiekkalan lapset -kirjassa lapset ovat tottelevaisia ja pyrkivät käyttäytymään vanhempien odotusten mukaisesti. Määräilevät vanhemmat kuvittelevat tekevänsä aina oikein, myös rangaistustilanteissa kasvatuksellisessa mielessä. He kontrolloivat lapsiaan usein erilaisten uskonnollisten tai maallisten auktoriteettien perusteella. Suomalaisessa kasvatuserinteessä isänmaan kunnioituksella, uskonnolla ja kovalla työllä on ollut keskeinen asema. Vanhemmat pyrkivät kasvattamaan lapsia tottelevaisuuteen ja ristiriitatilanteet lapsen kanssa ohitetaan nuhtelulla, fyysisellä kurituksella ja toiminnan keskeyttämisellä. (Koski, 2001, 52-59.)

Ukki oli maailman mukavin ukki, mutta jos sattui tekemään jotain luvatonta, hän käski äidin antaa vitsaa. Joskus äiti sitten tekikin niin kuin isänsä käski. Vitsa piti hakea itse ihan niin kuin äitikin lapsena oli hakenut.

Kukaan lapsista ei pitänyt tällaisesta ja niinpä oli paras jättää joitakin asioita kertomatta. ”Kukan vitsaa säästää, se vihkaa lastaan, sanoi ukki, ja niin kai asia oli.” (Hiekkalan lasten tarina, 382.)

Määräilevä kasvatusta johtaa helposti näennäiseen tottelevaisuuteen. Fyysisen kurituksen uhan alla lapsi tottelee, mutta samalla kurituksen syy voi jäädä epäselväksi. Kasvatusta korostaa pakottamista vanhemman valtaan ja auktoriteettiin. Vanhempi käskee ja lapsi tottelee. (Nevalainen, 2005, 16.) Hiekkalan lapset kirjassa tulee hyvin esiin kasvatustyylien siirtyminen sukupolvelta toiselle. Ukki edustaa vanhinta sukupolvea, joka suosii fyysistä kuritusta kasvatustieteenä. Perinteinen kasvatustieteen on siirtynyt myös seuraavalle sukupolvelle. Hiekkalan lasten äiti toteuttaa samaa omassa lapsuudessaan kokemaansa kasvatustieteenä myös omiin lapsiinsa. Hiekkalan lapset -kirjassa ja Minä ja Muro-kirjassa kasvatusta on aikuislähtöistä, mutta eri näkökulmista. Hiekkalan lapset -kirjassa tulee esille perinteinen kuritus, johon kuuluu fyysinen kuritus. Minä ja Muro-kirjassa aikuiskeskeinen kasvatusta näkyy lapsen mitätöimisenä ja henkisenä väkivaltana. Aikuiskeskeinen kasvatusta on lapsen mielivaltaista kohtelua, välinpitämättömyyttä ja vähäistä kommunikointia lapsen kanssa. (Pulkkinen 2002, 17.)

”Isällä oli tapana sanoa, että tieto menee tästä pehmeästä päästä paremmin silloin kun sana ei kuulu”(Hiekkalan lasten tarina, 23.)

”Kerran menin pikkuveljen huoneeseen kuuntelemaan iltasatua, mutta äiti hätisti minut pois. – Sinä osaat jo itse lukea, äiti sanoi. (Minä ja Muro, 5.)

Salliva vanhempi antaa lapsen toimia omien ajatustensa ja toiveiden mukaisesti, eikä rajoita lapsen toimintaa. Hän ei myöskään käytä rankaisukeinoja. Tunneside lapseen on kuitenkin lämmin. (Alasuutari 2003, 21.) Kaisa kiipeää katolle –kirjassa kasvatustieteen on osittain myös vapaata kasvatusta. Lapset saavat touhuta rauhassa ja koulunkäyntiin ei paljon puututa. Vanhemmat antavat lasten huomata itse yrityksen ja erehdyksen kautta miten koulua käydään. He eivät ota kantaa. Koulussa pärjääminen jää lapsen omalle vastuulle. Hoikkala (1993, 49) toteaa tutkimuksessaan, että lapseen halutaan muodostaa mieluummin kaverisuhde kuin kasvatussuhde.

” Äiti aikoi kysyä että senkö takia numerot todistuksessa olivat niin huonoja kuin olivat, mutta hän ei viitsinyt. Olkoon hänen puolestaan, itsepä niistä tulisi kärsimään.” (Kaisa kiipeää katolle, 38.)

Suomalaisessa sota-ajan perheessä lapsia on huomioitu läheisyydellä, vaikka fyysistä kuritusta onkin käytetty hyväksyttävänä rangaistuskeinona. Sannan perheessä fyysinen kosketus on luontevaa, lapsen hiuksia porrotetaan ja sipaistaan ohimennen luontevasti. Lauha ei taas ole saanut kokea vanhemmiltaan minkäänlaista läheisyyttä. Kirjassa opettaja laittoi käden Lauhan olalle, mikä tuntui Lauhasta niin oudolta, että hän tärisee.

”Nyt mie kannanki siut reppuselässä nukkumaa”..., sanoi isä Sitten isä laski ratsastajan sänkyyn. Mutta ratsastaja ei päästänytäkään irti. Isällä oli isot, karheat kädet. Hän pani kätensä Inkerin kasvoille ja Inkeri katseli isän sormien välistä. (Hiekkalan lasten tarina, 52-53.)

Isä kurkottui pörröttämään tytön hiuksia. -Varmasti osaat, sen minä tiedän kehumattasikin, hän myönsi. – Mihinkäpä sinä olisit suvustasi huonontunut. Puoleni minäkin pikkupoikana pidin, ja lujasti pidinkin. Hän läpsäytti Sanna läksiäisiksi takamuksille. – Pysy pihassa sitten, Jos Hilka-kulta (äiti) sattuisi laittamaan meille jotakin hyvää suuhunpantavaa. (Kaisa kiipeää katolle, 8.) Lauhan perheessä vanhempien suhtautuminen lapseen on hyvin välinpitämätöntä. Lauhan puheita ja toiveita ei kuunnella tai ne mitätöidään joko ivallisesti nauramalla tai hermostumalla. Vanhemmat kokevat lapsen enemmän taakaksi kuin iloksi. Kirjassa Lauhan isälle on tärkeämpää oma siisteys ja töihin ehtiminen, kuin huolehtiminen Lauhan puhtaudesta, kuten hampaiden harjaamisesta aamulla. Vanhemmat eivät pidä tärkeänä opettaa lapselle hampaiden harjausten tärkeyttä tai muutenkaan puhtauden merkitystä. Myös Sannan perheessä lapsen hygieniasta huolehtiminen on puutteellista. Sannan tukka on usein kampaamatta ja paita nuhruinen. Sannan perheessä lasta kuitenkin kuunnellaan ja hänen ajatuksiaan arvostetaan. Vuorovaikutteinen vanhemmuus vaikuttaa sekä lapsen, että vanhemman kehittymiseen, jolloin vanhemmat havaitsevat sekä omat että lapsensa tarpeet ja huomioivat ne. (Baumrind 1989, 354.)

- Minulla ei ole ketään kaveria, eikä mitään tekemistä, sanoin äidille. Isä nosteli kattilasta perunoita lautaselleen ja sanoi melkein samalla tavalla kuin minä: ”Minulla ei ole ketään kaveria, eikä mitään tekemistä paitsi syöminen.” Äiti ja pikkuveli nauroivat, minä en. Söin äkkiä, koska ruokapöydässä ei ollut mukavaa. Menin taas omaan huoneeseeni. En enää koskaan kysy äidiltä, mitä tekisin. (Minä ja Muro, 35-36.)

Kirjoista esille nousevia kasvatuservoja

Kullekin ajalle on ominaista tietynlainen arvoajattelu, joka perustuu tietyn ajanjakson haasteisiin. Suomen historiassa sota-aikana (1936-1945) valloilla olleet arvot perustuvat yhtenäiskulttuuriin. Koti, uskonto ja isänmaa koettiin hyvin tärkeiksi ja niiden voimin kasvatettiin myös lapsia. Elämä oli hyvin yhteisöllistä. Elämänarvot ja käyttäytyminen olivat useimmissa perheissä hyvin samanlaista. Koko kylä kasvatti lapsia, mikä oli turvallista, mutta samalla myös ahdistavaa tiukan kurin vuoksi. (Ijäs 2009, 32-33 & Helve 2008, 291.) Sodan jälkeen suomalaisessa perheessä arvostettiin ahkeruutta, rehellisyyttä ja suomalaista sisua. (Helve 2008, 291.) Hiekkalan lasten tarina -kirjassa keskeiset arvot perustuvat sota-ajan tyyppiselle ajatusmallille. Perhe ja yhteisö elävät arkea tiiviisti yhdessä. Hyvät käytöstavat ja vanhemman ihmisen kunnioittaminen näkyvät arjessa. Lasten odotetaan osallistuvan ikätasonmukaisesti kotitöihin ja pieniin askareisiin. Sisukkuutta pidetään hyvänä tavoiteltavana arvona.

Sitä paitsi äidit olivat tuoneet Annikin ja Marja-Liisan ulos. Heitä piti nyt vahtia vaikka kuinka kauan. Siltä ainakin tuntui. Pikkusiskojen kanssa ei saanut mennä portin ulkopuolelle. Piti varoa kaivon kantta ja liiterin ovea ja lautapinoa ja kukkapenkkiä. (Hiekkalan lasten tarina, 17.)

”Sillä lailla, Inkeri. Sinulla on oikeaa suomalaista sisua. Sinusta minä pidän. ” Koivulan herra huuteli kaikkea tuollaista... Isä oli sanonut Inkeriä sisukkaaksi ja kiltiksi samalla kertaa. Ja nyt Koivulan herra puhui jotain samantapaista. Inkeri mietti vielä, että Koivulan herra ei varmaankaan suvaitse, että lapset turhaan lekkuvat niiden pihassa. Mutta hiihtää saa. Sitä Koivulan herra suvaitsee. Ja suomalaista sisua. (Hiekkalan lasten tarina, 36-38.)

Uskonnollinen kasvatus on tiukasti arjessa mukana. Luterilainen ajattelutapa kuuluu olennaisena osana kasvatustarpeisiin. Jo pienille lapsille opetetaan hyvän ja pahan ja omantunnon käsitteitä kristillisestä näkökulmasta. (Koski 2001. 27)

Äiti tuli luettamaan iltarukousta. ”Luetha sie sitte Soukanrannalla mummon kanssa. Ja pyyvät taivaan issää suojelemmaa meitä kaikkia”, äiti kysyi. (Hiekkalan lasten tarina, 53.)

Maaseutu eläminen ja yhtenäiskulttuurin aika alkoivat hävitä 60-luvulta lähtien. Elämään haluttiin vapautta ja tämä näkyi myös lasten kasvatuksessa vapaana kasvatustapahtumana. Perhearvot olivat monesti hukassa suurien muutosten keskellä. Myös alkoholiongelmien ja avioerot yleistyivät. (Ijäs, 2009, 36-37.) Sannan perheessä on vaiettu alkoholiongelma. Isä eksyy välillä ryyppyretkille ja äiti antaa hiljaisen hyväksynnän asialle ja vähättelee ongelmaa.

Isä nauroi ja Sannan mielestä hän oli maailman kivoin isä. Paitsi silloin, kun hän eksyi kavereiden kanssa baariin...Hänen puheensakin oli silloin pelkkää söpötystä ja hän haisi pahalle. ... - Sattuuhan sitä, äiti sanoi ja antoi hänelle suukon. Sitten hän keitti väkevää kahvia ja isä mutisi ettei enää koskaan katsoisikaan pullon kylkeen. Samalla tavalla hän oli sanonut ainakin tuhannen kertaa, mutta aina hän unohti. (Kaisa kiipeää katolle,)

Sannan perheessä ilmapiiri on sille ajalle tyypillisesti vapaampaa. Vanhemmat osaavat asennoitua rennommin kotitöihin ja elämään yleensä. Sota-ajan jälkeen elämä oli paljon kurinalaisempaa ja kotityöt olivat velvoitteita, jotka tuli hoitaa ajallaan.

”Anna sinäkin niiden tiskien olla ja tule vähäksi aikaa pitkäksesi. Otetaan pienet nokoset. Äidillä ei ollut mitään nokosia vastaan, sillä tiskaaminen oli hänestä yhtä vastenmielistä kuin läksyt olivat Sannalle” (Kaisa kiipeää katolle, 38.)

Nykyajan perhemalli on herättänyt paljon keskustelua ja noussut arvioinnin kohteeksi. Yhtenä syynä tähän nähdään modernistuminen. Yhteiskunnassa on voimakasta tarvetta toteuttaa omia intressejään ja oman edun tavoittelusta on tullut tärkeää. (Hirsjärvi, Laurinen & tutkimusryhmä 1998, 14-15.) Minä ja Muro kirjassa vanhempien kasvatustarpeet tuntuvat puuttuvan. Vanhemmat välttävät oman vastuunsa uppoutumalla omiin asioihinsa. Nykyaikana vanhempien ja lasten elämäntilat ovat erkaantuneet toisistaan, sillä yleensä molemmat vanhemmat käyvät töissä ja lasten päivät kuluvat päivähoitossa ja koulussa. Myös kulttuurisesti joukkoviestimet ja tietokoneet ottavat valtaa perheen yhteisestä ajanvietosta. Vanhemmille on hyvin haastavaa ottaa vastuuta lasten kehityksestä ja hyvinvoinnista. Kasvatusta koskevat arvot ovat nykyään enemmän ristiriitaisia kuin yhdensuuntaisia. Yksi ajattelutapa on pyrkiä ymmärtämään lasta ja lapsen ajatuksia. Myös kaupallinen mielenkiinto on tuottanut lapsista uusia arvonsa tuntevia kuluttajia. Nykyään korostetaan myös vanhemman tärkeyttä osana asettaa lapselle rajoja. Myös sellaiset ihanteet kuten kiintymyksen osoittaminen ja lapsen opettaminen ovat hyväksytyjä ihanteita. Usein vanhemmat kokevat ulkoa annetut ihanteet ristiriitaisina arjen kasvatustilanteissa, sillä käytäntö ei aina mene ihanteiden mukaan. Työelämän kiire ja paineet vievät aikaa perheen yhdessäololta. Erityisesti jatkuva kiireisyys saattaa heikentää lapsen ja

vanhemman vuorovaikutusta. Lapseen kohdistuva läsnäolo vaatii kiireetöntä arkea. (Suoninen, 2008, 142-146.) Minä ja Muro- kirjassa vanhemmat edustavat ääriesimerkkiä nykyajan vanhemmuudesta, jossa vanhemmat ohittavat lapsen tarpeet. Lapsi joutuu selviämään yksin arjesta, lasta ei kuunnella ja hänen tarpeitaan ei huomioida.

Isä ja äiti eivät koskaan sanoneet, että hampaat pitää harjata aamulla. Eivätkä he kertoneet sitäkään, että aikuisilla on niin tarkka nenä. Siitä saakka yritin harjata hampaat joka aamu. Isä vain ei pitänyt siitä, että harjasin hampaita aamulla, koska se kesti kauan ja hänellä oli kiire partaa ajamaan ja töihin. (Minä ja Muro, 10-11.)

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimissamme lasten romaaneissa vanhempien rooli kasvattajina nähdään muuttuneen eri vuosikymmenten aikana huomattavasti. Aikajanan alkupäässä vanhemmilla on ollut vahvan auktoriteetin rooli kasvatuksessa. Vanhempien rooli suhteessa lapseen tulee tasavertaisemmaksi lähestyttäessä 70-luvun kasvatusta. Nykyaikana korostetaan lapsikeskeistä kasvatusta, mutta tutkimusaineistostamme nousi esille enemmänkin aikuiskeskeinen kasvatuskäsitys nykyaikaa käsittelevässä kirjassa. Kempaisen (2001) tutkimuksen mukaan eri sukupolvet suhtautuvat kielteisesti määrälliseen kasvatukseen, mutta tunnustavat kuitenkin turvautuneensa käyttämään uhkailua ja kiristystä tietyissä kasvatustilanteissa. Nykypäivänä määrällinen kasvatustilanne ilmenee lapsen laiminlyöntinä, jättämällä huomioimatta hänen tarpeitaan ja käyttämällä henkistä mitätöintiä lasta kohtaan.

Kaikissa aineistomme romaaneissa voidaan nähdä äiti ja isä tasavertaisina kasvattajina, vaikka vivahteita isän vahvempaan auktoriteettiasemaan on havaittavissa erityisesti Hiekkalan lasten tarinassa. Aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että isän ja äidin roolit kasvattajina ovat lähentyneet toisiaan nykypäivää kohti tultaessa. (esim. Hirsjärvi & Laurinen, 2004, 93, Alasuutari, 2003, 1920.) Aineistossamme 40-luvun ja 70-luvun kirjoissa nousi esille vanhempien luoma turvallinen ilmapiiri. 2000-lukua käsittelevässä romaanissa vanhempien rooli kasvattajana on hyvin arvaamaton ja turvallista kasvuympäristöä ei ole. Baumrind (1993) toteaa, että nykypäivänä hyvä vanhemmuus ei enää riitä yhteiskunnan vaatimuksiin. Vanhempien pitäisi kyetä suojelemaan lapsia monimutkaistuvassa ja vaikutusalttiissa ympäristössä. Vanhempien tulisi kiinnittää huomiota tarjoamalla lapselle riittävää turvaa ja sitoutua vanhemmuuteen. (Hautamäki 2008, 135.)

Kaikissa aineistomme romaaneissa nousee esiin lapsen lojaalisuus vanhempiaan kohtaan. Sotaaikana lapsi ei kyseenalaistanut fyysisen kurituksen oikeellisuutta vaan kunnioitti vanhemman auktoriteettia ja hyväksyi kurituksen osana kasvatuskäytäntöä. Minä ja Muro-kirjassa lojaalisuus näkyy lapsen vaikenemisena perheen asioista. Kaisa kiipeää katolle –kirjassa lojaalisuus näkyy vaikenemisena Sannan isän alkoholin käytöstä. Kaikissa tutkimuksemme romaaneissa lapset haluavat tulla nähdyiksi ja saada hyväksyntää vanhemmilta.

Jokaisessa tutkimuksemme romaanissa nousee esille vanhempien kunnioittaminen, mutta Hiekkalan lasten tarina-kirjassa se näkyy selkeimmin. Lapset on kasvatettu kunnioittamaan aikuisia, mikä on tyypillistä sen ajan kasvatustilanteille. Kaisa kiipeää katolle –kirjassa kunnioittaminen on kaverillisempaa. Vanhemmille

uskalletaan sanoa myös vastaan ja olla tekemättä joitakin pyydettyjä asioita. Minä- ja Muro- kirjassa kunnioittaminen tapahtuu vain lapsen mielessä hiljaisena. Hoikkalan (1993, 50-52) tutkimuksen mukaan perinteisen ja lapsen kuuliaisuutta korostavan kasvatuskäsityksen rinnalle on kehittynyt tasa-arvoisempi ja lapsen yksilöllisyyttä korostava kasvatuskäsitys.

Nykypäivää kohti tultaessa kirjoista välittyvä perheiden yhdessä vietetty aika vähenee huomattavasti. Aikaisemmissa tutkimuksissa mainitaan, että lasten ja vanhempien yhteinen aika on jäänyt vähälle ja merkittävänä tekijöinä ovat olleet yhteiskunnan muuttuminen suorituskeskeisemmäksi ja oman edun tavoittelusta on tullut ihanne. (Esim. Hirsjärvi & Laurinen 2004, 95; Alasuutari 2003, 23; Hoikkala, 1993, 47.) Hiekkalan lasten tarina- kirjassa vanhemmat ja lapset viettävät yhteistä aikaa mm. yhdessä järjestetyssä hiihtokilpailutapahtumassa. Kaisa kiipeää katolle - kirjassa perheen yhteinen aika näkyy arjen ohessa. Minä ja muro-kirjasta välittyy perheenjäsenten yksinäisyys. Yhdessä ollaan vain pakollisten arjen rutiinien aikana.

Kullekin aikakaudelle tyypilliset kasvatuskäsitykset näkyvät erityisesti Hiekkalan lasten tarina – kirjassa ja Kaisa kiipeää katolle –kirjassa. Perinteisessä suomalaisessa kasvatuskäsityksessä on korostettu lapsen tottelevaisuutta ja kuuliaisuutta, jota on ylläpidetty pelottelun ja fyysisen rankaisemisen voimin. Perinteinen kasvatusta on ollut hyvin ankaraa. (Hirsjärvi ym. 1998, 27.) Salliva kasvatusta ja tarkemmin sen ääripäätä kuvaava laiminlyövä kasvatusta tulee esiin Minä ja Muro –kirjassa. Aineistosta esille nousevat kasvatustarvot myötäilevät myös teoriassa esitettyjä arvoja tiettyinä aikakausina. Kristilliset arvot ja isänmaallisuus ovat vahvasti esillä perinteisessä kasvatuksessa. Arvomaailman laajentuminen ja vapautuminen kuvaa hyvin 70-luvun kasvatustarvotuksia. Nykypäivänä arvoja pohdittaessa toisessa ääripäässä voi olla arvojen murentuminen kasvatuksessa. Lasten kasvatustarvotaminen on näennäistä ja omat intressit menevät kasvatustarvot edelle. Hirsjärven ym. (1998, 30) mukaan kasvatustarvot vaikuttavat vanhempien omat uskomukset ja arvot. Kasvatustarvot ja siitä seuraavat onnistumisen ja onnellisuuden tunteet auttavat sietämään myös arkielämän tylsyyttä ja mahdollisia pettymyksiä. (Puolimatka, 2004, 57.) Nykypäivänä kasvatustarvot sekoittuu helposti useilta tahoilta tulevat odotukset ja vaatimukset, jotka vaikeuttavat perinteistä arvokasvatusta. Arvojen opettaminen lapselle ohjaa lasta kasvamaan vastuulliseksi ja omantunnon omaavaksi ihmiseksi. (Ijäs 2009, 4044.)

8. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Pohdittaessa tutkimuksemme luotettavuutta jäimme pohtimaan tutkijoiden omien arvojen ja näkemysten vaikutusta tutkimukseen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija on tärkein työväline, joten kaikki tieto suodattuu tutkijan kautta. Tutkimuksessa on pyrittävä etenemään avarakatseisesti, vaikkakin tutkijalla on jonkinlainen lähtöajatus tutkittavasta ilmiöstä. Olemme pyrkineet pitämään mielessämme sen, että emme antaisi omien lähtöajatuistemme ohjalla liikaa työtämme vaan etenemme teorialähtöisesti ja tulkitsemme avoimesti aineistoa. Toisaalta tutkija saa itse valita, mitkä asiat haluaa nostaa esille ja mitkä ovat kiinnostavimmat näkökulmat aineistossa. Tutkijan on läpi tutkimuksen tarkkailtava itseään ja huomioitava omia reaktioitaan ja tuntemuksiaan (Lincoln & Guba, 1985). Tässä tutkimuksessa tutkijoita on ollut kaksi. Luotettavuuden kannalta omat näkemykset on täytynyt osata perustella työparille läpi tutkimustarvot ajan, joten omat arvot ja ennako-oletukset ovat olleet tietoisesti koko ajan tarkastelun alla.

Mietimme myös aineistomme kattavuutta. Valitsimme kolme kirjaa, koska aineiston koko oli sopiva kandidaatintutkielman vaatimuksiin. Kolmesta kirjasta saimme materiaalia kolmelta eri vuosikymmeneltä. Kaikista kirjoista myös löytyi riittävästi esimerkkejä analyysiimme. Jokaisesta kirjasta saimme useita kymmeniä esimerkkejä. Kategorioidemme alle oli helppo löytää tutkittavaa materiaalia. Kaikissa kirjoissa tapahtumat voisivat olla oikeasta elämästä, sillä kirjat ovat hyvin realistisen tuntuisia. Aineistomme kirjailijat ovat osanneet eläytyä hyvin lapsen maailmaan ja ajattelutapaan. Huomioitavaa on kuitenkin se, että Niskanen on kirjoittanut Hiekkalan lasten tarinan 70-luvulla, joten vaikutteita voisi löytää myös kyseisen vuosikymmenen kasvatusajattelusta. Niskanen on kuitenkin elänyt sota-ajan ja hän on ammentanut omasta lapsuudestaan kirjaan tapahtumia. Samoin Anni Polva on sanonut monesti, että hänen kirjojensa tapahtumat ovat kaikki tosia, mutta niitä on vain lihotettu ja liioiteltu. Tutkimusaineiston henkilöt ovat fiktiivisiä, kirjailijoiden omassa mielessä rakennettuja hahmoja, joka on hyvä pitää mielessä läpi tutkimuksen ajan.

Luotettavuutta tarkasteltaessa on hyvä pitää mielessä, että tutkimuksen johtopäätöksiä ei voida yleistää kullekin vuosikymmenelle tyypillisten kasvatusajattelujen mukaisesti, sillä tutkimusaineistossa jokainen kirja edustaa yhden kirjailijan omaa näkemystä tietyn aikakauden kasvatusajattelusta. Lincolnin ja Guban (1985) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tavoittamaan enemmän näkökulmia kuin totuutta. Johtopäätökset ovat vain esimerkkejä vuosikymmenten kasvatuskäsityksistä ja näkemyksiä vanhemmuudesta ja arvoista. Kirjoista olemme poimineet tutkimuksemme kannalta olennaiset seikat. Näin ollen tarkastelu on kuitenkin luotettavaa, yleistettävyyttä voi olla puutteellista.

Lincolnin ja Guban (1985) mukaan siirrettävyydessä on huomioitava tutkimusympäristön ja sovellusympäristön samankaltaisuus. He kuitenkin korostavat, että sovellusarvon arvioimiseen ei voi osallistua pelkästään tutkija, vaan arvioimisen vastuu on myös tutkimuksen hyödyntäjällä. Tutkimustulosten soveltamisen arviointiin vaikuttavat tutkimuksen ja aineiston riittävä kuvaus.

Tutkimuksessa olemme kuvanneet aineistoa kertomalla kirjojen juonet ja kirjoissa esiintyvät henkilöt, jotka liittyvät tutkimukseen. Aineistoa olemme kuvailleet tuomalla esiin kirjojen sivumäärät ja kirjoista esille nousevien esimerkkien määrän. Tutkimuksemme siirrettävyydessä on huomioitava, että aineistona on suomalaiset lasten romaanit, koska se voi rajata siirrettävyyttä muihin konteksteihin.

Jatkotutkimusaiheet

Pohtiessamme kasvatukseen, vanhemmuuteen ja kasvatuservoihin liittyviä asioita aineiston ja teorian pohjalta jäimme miettimään monia meitä kiinnostavia kysymyksiä. Mielestämme olisi mielenkiintoista selvittää millaisia paineita ja odotuksia nyky-yhteiskunta asettaa vanhemmuudelle ja kasvatukselle. Mielenkiintoista olisi myös tutkia onko vanhemmuus katoamassa ja vanhemman ja lapsen suhde kaverillistumassa.

Nyky-yhteiskunnassa puhuttaa myös kovasti erilaiset perhemallit. Eroperheitä alkaa olla enemmän kuin varsinaisia ydin perheitä. Perheeseen voi kuulua monia eri henkilöitä ja roolit voivat olla monesti epäselviä. Ymmärtääkö lapsi kuka on se henkilö, joka häntä ohjaa ja onko selvää kuka asettaa rajat ja turvan.

Näihin kysymyksiin saataisiin parhaiten vastaus haastattelun avulla. Nyky-ajan kasvattajien haastattelut olisivat varmasti mielenkiintoisia. Samoin kuin eroperheiden/uusperheiden kasvattajien haastatteluilla saataisiin myös erinomaista tietoa.

Aikaperspektiivin näkökulmasta aiheen tutkimista voisi jatkaa keräämällä tietoa kunkin vuosikymmenen lapsista. Miten kasvatettavat näkevät oman aikansa kasvatuksen ja arvot. Millaisia aikuisia heistä on kasvanut ja löytyykö eroja eri kasvatustapojen avulla kasvatetuissa ihmisissä. Onko kaikilla samanlaiset valmiudet toteuttaa elämää.

9. POHDINTA

Lähtiessämme pohtimaan tutkimuksemme aihepiiriä mielessämme oli käsitys siitä, että nykyajan kasvatuskäsitys ja kasvatustapojen menetelmät ovat muuttuneet rajusti verrattaessa niitä entisaikaan. Näkemyksemme mukaan sota-aikoina valloilla ollut kasvatustapa oli hyvinkin aikuislähtöistä, kun taas nykypäivää kohti tultaessa kasvatustapojen arvot ovat monimuotoistuneet ja kasvatustapa on muuttunut huomattavasti. Tähän käsitykseen nojaten muodostimme teorian, johon halusimme verrata aineistostamme eli lasten romaaneista esille nousevia ajatuksia ja näkemyksiä. Halusimme aineistostamme kirjan Suomen historian sota-ajalta, sekä kirjan joka kuvaa tämän päivän perhettä ja elämää. Päädyimme ottamaan aikajanelle vielä yhden vuosikymmenen lisää, ja valitsimme 70-lukua kuvaavan kirjan.

Lähtöoletuksemme oli, että aikuiskeskeinen kasvatustapa on ollut yleistä Suomen historiassa. Oletustamme vahvistavat erilaiset sanonnat, jotka hyväksyvät kurituksen kasvatuksessa. 1940-luvun kirjasta löytyi paljon aikuiskeskeisyyteen liittyviä piirteitä. Kuritus ja auktoriteetin kunnioittaminen olivat erittäin selkeitä kasvatustapojen piirteitä. Huomasimme analyysissämme nykypäivän kasvatuksen olevan myös hyvin pitkälti aikuiskeskeistä ainakin tutkimusaineistoa tulkittaessa. Aikuinen kasvattaa lasta omista intresseistään käsin. Fyysisen väkivallan sijasta nykyaikainen kasvattaja voi käyttää henkistä väkivaltaa lasta kohtaan, eli jättää lapsen huomioimatta tai toimii ivallisesti. Lapsi ei uskalla toimia omien halujensa mukaisesti, tai käyttää omaa päättelyä, koska kokee vanhempien asenteen ja tyylin niin tuomitseväksi.

Nykyajan kasvatuksessa ja perinteisessä kasvatuksessa nähdään yhteisiä piirteitä, lapsi saa näkyä mutta ei kuulu. Vaikka puhutaan lapsilähtöisestä kasvatuksesta niin olemmeko ajautumassa perinteisiin kasvatustapoihin koska aikuisilla ei näytä olevan aikaa kuunnella lasta. Lapsi ohitetaan vain tarjoamalla materiaalista ajanvietettä ja aikuinen pääsee itse uppoutumaan omiin asioihin.

LÄHDELUETTELO JA KIRJALLISUUS

Alasuutari, M. 2003. Kuka lasta kasvattaa? Tampere: Tammer-Paino.

Apo, S. 2001. Klassinen satutraditio. Teoksessa Karjalainen, M. & Suojala, M. (toim.) Avaa kirja! Johdatus lasten kirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Baumrind, D. 1989. Rearing competent children. Teoksessa W. Damon (toim.), Child Development today and tomorrow. San Fransisco, Calif.: Jossey-Bass.

Baumrind, D. 1993. The average expectable environment is not good enough: A response to Scarr. Child Development. Furman, B. 1997. Ei koskaan liian myöhäistä saada onnellinen lapsuus. Juva: WSOY.

Grünn, K., Huhtala, L., Laukka, M. & Loivamaa, I. 2003. Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Hämeenlinna: Tammi.

Halden, G. 1992. Föräldras tankar om barn. Uppfostringsideologi som kultur. Stockholm: Carlssons.

Hautamäki, A. 2008 Naisen yksilöllistymisen mahdollisuus ja hinta-oman äänen löytäminen ja äitiys. Teoksessa Lahikainen, A-R, Punamäki, R-L, Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: WSOY.

Havaste, P. 2003. Lasten kirjojen kritiikki ja tutkimus. Teoksessa Huhtala, L., Grünn, K., Loivamaa, I., Laukka, M. (toim.) Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten ja nuorten kirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi

Hellsten, T. 1999. Vanhemmuus-vastuullista vallankäyttöä. Juva: WSOY.

Helve, H. 2008. Nuorten eettisten ja kulttuuristen identiteettien ja arvojen muutos. Teoksessa Lahikainen, A-R, Punamäki, R-L, Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: WSOY.

40

Hermanson, E & Martsola R. 2006. Aikuinen vanhemmuus. Katoavan kasvatuksen jäljillä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S. Laurinen, L. & tutkijaryhmä. Kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen. Teoksessa Laurinen, L (toim.) 1998. Koti kasvattajana, elämä opettajana. Juva: WSOY.

Hirsjärvi, S., Löfman, R. & Tahvanainen, I. 1976. Arvot ja aatteet kasvatuksessa ja erällä kulttuurin pääaloilla I. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1995. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä

Hoikkala, T. 1993. Katoaako kasvatusta, himmeneekö aikuisuus? Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hämäläinen, J. 1987. Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadulliseen sosiaalitutkimuksen ” käsityötaitoon”. Kuopion yliopiston julkaisuja. Yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopio.

Hämäläinen, J. 2005. Kodin kynnyks. J.V. Snellmanin perhefilosofia. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hytönen, J. 2007. Lapsikeskeisen kasvatuksen ydinkysymyksiä. Helsinki: WSOY

Ijäs, K. 2009. Arvot asuvat kotona. Ajatuksia perhearvoista. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Karjalainen, M. & Suojala, M. 2001. Avaa lasten kirja! Johdatus lasten kirjallisuuden lajeihin ja käyttöön. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Katvala S, 2001. Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing house, Jyväskylä and ER-Paino Ky, Lievestuore.

Kempainen, J. 2001. Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Studies in Education, Psychology and Social Research 190.

41

Kettunen, N., Kinnunen U., & Krats, S. 1996. Parisuhde ja lasten kasvattaminen. Teoksessa Lapsesta aikuiseksi. Lea Pulkkinen (toim.) 1996. Juva: WSOY.

Kinnunen, S. 2005. Anna mun olla lapsi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kinnunen, U. & Sinkkonen, M. Vapaa-aika ja tyytyväisyys elämään. Teoksessa Lapsesta aikuiseksi. Lea Pulkkinen (toim.) 1996. Juva: WSOY.

Kivirauma, J., Lehtinen, E. & Rinne, R. 2004. Johdatus kasvatustieteisiin. Juva: WS Bookwell Oy.

Korhonen. M. 2006. Sukupolven merkitys vuorovaikutussuhteessa. Teoksessa Karila, K. Alasuutari, M. Hännikäinen, M. Nummenmaa A.R. Rasku-Puttonen H (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Korolainen T.1996. Kotimaisia lasten- ja nuorten kirjailijoita. Loivamaa, I. (toim.) Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Koski, L. 2001. Hyvän lapsen ja kasvattamisen ideaalit. Tutkimus aapisten ja lukukirjojen moraalisen kosmologian muutoksista itsenäisyyden aikana. Turku: Painosalama Oy.

Kouvo, A. & Silvén, M. 2008. Onko läheisillä perhesuhteilla kauaskantoisia vaikutuksia lastemme elämään? Teoksessa Lahikainen, A-R, Punamäki, R-L, Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: WSOY.

Kraav, I. & Lahikainen, A R. 2000. Perheen turva ja turvattomuus. Teoksessa Lahikainen A R. & Niemelä, P. (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tallinna: Kirjakas / Tallprint

Kristeri, I. 1999. Näe minut. Vanhemmuus ja lapsen kohtaaminen. Hämeenlinna: Karsito Oy, kirjapaino.

Lincoln, Y.S., & Guba, E.G., 1985. Naturalistic inquiry. Beverly hills, Ca:Sage.

Nevalainen, V. 2005. Aikuinen ja lapsi. Kasvatuksesta voi selvitä hengissä. Helsinki: Edita Prima Oy.

42

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Mäkijärvi, L. 2008. Aikuisen vastuu. Miten kasvatan tämän ajan lasta? Asikkala: Kirjatalo.

Pulkkinen, L. 1996. Sosiaalinen kehitys lapsuudessa ja nuoruudessa. Teoksessa Lapsesta aikuiseksi. Lea Pulkkinen (toim.) 1996. Juva: WSOY.

Rasku-Puttonen, H. 2006. Esipuhe. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen,, Nummenmaa, A. R. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Juva: WSOY. Bookwell Oy.

Sihvola. S. 2002. Voimaa vanhemmuuteen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Suoninen, E. 2008. Ihanteet ja arki. Teoksessa Lahikainen, A-R, Punamäki, R-L, Tamminen, T. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: WSOY.

Suoranta, J. 2002. Kasvatuksellisesti näkeväksi. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä. . Tamminen, T. 2004. Olipa kerran lapsuus. Juva: WS Bookwell Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tähtinen, J. 1992. Miten kasvattaa pikkulapsia: kasvatustieteiden -ja suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850-1989 suomenkielisten kasvatustieteiden ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehdistön ilmaisemana. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. A:157.

Viljamaa, J. 2008. Anna lapsen onnistua. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

43

Värri, V-M. 2000. Hyvä kasvatustiede kasvatustieteiden hyväksi. Tampere: CityOffiset Oy.

KIRJALLISUUS

Kujanpää, M. 2009. Minä ja Muro. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Niskanen, V. 2006. Hiekkalan lasten tarina. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Polva, A. 1977. Kaisa kiipeää katolle. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Osakeyhtiön laakapaino.